

Utbetalning av brottskadeersättning till offer för människohandel

Redovisning av ett regeringsuppdrag

Utbetalning av brottsskadeersättning till offer för människohandel

Redovisning av ett regeringsuppdrag

Brottsoffermyndigheten
Box 470, 901 09 Umeå

Författare: Fanny Holm

Produktion

Grafisk design: Kombi Marketing AB

Tryck: Åströms Tryckeri AB, Umeå 2010

ISBN 978-91-977205-8-8

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SUMMARY	4
SAMMANFATTNING	7
1. INLEDNING	10
Uppdraget och dess genomförande	10
Bakgrund	11
Offer för människohandel i svensk rätt	14
2. BROTTSSKADEERSÄTTNING I SVERIGE	21
Människohandelsärenden	21
Ombud vid Brottsoffermyndigheten	23
Rutiner för utbetalningar	24
Erfarenheter av om utbetalningarna kommer offren tillhanda	26
3. BROTTSSKADEERSÄTTNING I ÖVRIGA EU OCH NORGE	30
Bulgarien	31
Danmark	33
Lettland	36
Nederländerna	39
Norge	43
Portugal	48
Spanien	51
Storbritannien	54
Tjeckien	60
Ungern	63
Sammanfattande jämförelse	66
4. SLUTSATSER OCH FÖRSLAG	69
BILAGA	
Artiklar som avser ersättning i internationella instrument	72

SUMMARY

In 2008, the Swedish Ministry of Justice commissioned the Crime Victim Compensation and Support Authority to carry out a study on compensation from the state to victims of trafficking for sexual exploitation and to present the results of the study by 1 February 2010. The objective of the study was to find routines for payments that will ensure that persons abroad who have been trafficked for sexual exploitation in Sweden actually receive the payment of state compensation. The study was also to include a comparison of corresponding routines in other member states of the EU and in Norway.

The Crime Victim Compensation and Support Authority has carried out a review of court decisions in criminal action concerning human trafficking or similar crimes. The review shows that all of these victims had an injured party's legal counsel appointed to them. Little more than half of the victims in criminal cases leading to convictions for human trafficking claimed damage from the perpetrator. Interviews with injured party's legal counsels, professionals within the criminal justice system and social services have been conducted. Many of them share the opinion that the reason many of the victims do not claim damage is that they are afraid and/or that they do not see the defendant as an offender.

Often courts do not find all the elements of the trafficking section of the criminal code to be proven beyond reasonable doubt. Instead, perpetrators are convicted of procuring or aggravated procuring. Decisions on payments of damage are less common in cases of procuring. During recent years, more and more victims of procuring and aggravated procuring have had an injured party's legal counsel appointed to them.

The Crime Victim Compensation and Support Authority's main task is to administrate and pay criminal injuries compensation. The Authority has decided over thirty applications concerning trafficking or other crimes similar to trafficking. All but four of those with a court decision on damages from the perpetrator had applied for state compensation.

All but one applicant was a woman or girl who had been a victim of sexual exploitation. In most cases the applicants were represented in the application process. All but one representative was the same person who had been appointed as injured party's legal counsel in the previous criminal process. Nine of the applications were turned down, the reasons for which varied. Most of the reasons were such that occur commonly in other types of cases as well,

e.g. refusal following the failure of the applicant to show that the perpetrator lacked the ability to pay damages. Some cases were refused because the crime had been committed abroad at a time when the applicant was not habitually residing in Sweden, a reason for refusal that is less common in other types of cases.

The Crime Victim Compensation and Support Authority has routines for payments of criminal injuries compensation that apply to all types of cases. In most trafficking cases where the applicant was awarded compensation, payment was made to the representative. In some cases, the payment was made directly to the victim and in one case to an administrator. The representative, in turn, contacted the victim and forwarded the payment to him or her. Many of the victims were living in Sweden at the time of the payment. Only one of the representatives knows that the victim did not receive part of the payment. In one case, a prosecutor and the representative suspected that the compensation had been spent by the victim's partner. According to reports, one victim was threatened in connection with a payment. She was living in Sweden at the time of the payment.

A comparison with nine EU member states and Norway has been conducted. Several states were unable to supply the Crime Victim Compensation and Support Authority with information about specific cases due to privacy regulations. Others were unable to search for trafficking cases in their computer system because the systems did not specify that category of crime. The comparison focuses on routines for payments and the different countries' experiences of these payments. Payments have been made through cheques, money orders and to bank and post office accounts. Payments to bank accounts are the most common. Some countries demand the account to be in the victim's own name. Only one country regularly checks after the payment is done whether the victim received it. Most countries pay the money out to the representative in the cases where the applicant is represented. In one country the compensation can be used to buy an annuity instead of being paid as a single lump sum. Several countries have the possibility of paying the compensation in advance, either before the criminal process is finalized or before the damage is fully assessed. No authorities have described problems concerning payments to victims of trafficking. Some states experience general problems regarding payments with cheques, involving forgery and fraud. Incorrect account numbers cause problems when payments are made to bank accounts.

The Crime Victim Compensation and Support Authority notes that compensation awarded to victims of trafficking for sexual exploitation in Sweden

has come to hand of the victim with only one exception. However, it cannot be ruled out that victims who return to their countries of origin risk being victimized again in connection with the payment of state compensation. Therefore, the Authority concludes that there are reasons for partly changing the routines concerning payments to victims of trafficking and other crimes similar to trafficking.

Payments of state compensation should primarily be made to the applicant's own bank account or via the representative's bank account. If that is not possible, payments could be made via the Swedish embassy in the country in question. A possibility of dividing the payment into smaller instalments should be given. Further the Crime Victim Compensation and Support Authority should routinely verify after the payment is made that it came to hand of the victim.

The Crime Victim Compensation and Support Authority must examine whether there are laws protecting minors' assets in the countries of origin when payments are made to foreign children living in their home countries. If such laws are not in place, the Authority shall demand certification by an authority in that country of the name of the guardian or person having custody of the child.

In some cases the The Crime Victim Compensation and Support Authority has refused part of or the entire application because the crime was committed abroad. The Authority shall initiate to act as an intermediary in such cases between the victim and the Authority's equivalent body in the country in question.

Finally, the Crime Victim Compensation and Support Authority considers that it should be possible to view victims of trafficking as an injured party in the criminal process and for them to access compensation or damage for violation of integrity irrespective of the classification of the offence. These questions should be determined by the specific circumstances of each case.

SAMMANFATTNING

Brottsoffermyndigheten fick i regleringsbrevet för år 2009 i uppdrag att undersöka om utbetalningar av brottskadeersättning till personer i utlandet som utsatts för människohandel för sexuella ändamål i Sverige kommer offren tillhanda. I uppdraget ingick att beakta eventuella hinder för att utbetald brottskadeersättning når brottsoffer. I uppdraget ingick även att föreslå åtgärder för att undvika sådana hinder. Inom ramen för uppdraget föreslogs myndigheten göra en jämförelse av motsvarande rutiner i andra EU-länder och Norge.

Brottsoffermyndigheten har gjort en genomgång av domar som meddelats i Sverige i mål där åtalet rört människohandel eller andra brott av människohandelsliknande karaktär. Genomgången visar att alla målsägande i mål avseende människohandel har haft målsägandebitråde förordnat. Drygt hälften av målsägandena i mål som lett till fällande domar avseende människohandel har yrkat skadestånd. Intervjuer har genomförts med målsägandebiträden, verksamma inom rättsväsendet och socialtjänsten. Många av dessa har uppfattningen att anledningen till att inte fler yrkar skadestånd är att offren är rädda och/eller att de inte ser gärningsmännen som förövare.

Många åtal för människohandel anses inte styrkta. Domstolarna dömer då i regel i stället för koppleri eller grovt koppleri. För dessa brott döms mera sällan skadestånd ut än för människohandel. Målsägandebitråde har förordnats i ökad utsträckning de senaste åren då åtalet avsett koppleri och grovt koppleri.

Brottsoffermyndigheten har avgjort drygt trettio ärenden avseende brottskadeersättning som rört människohandel eller andra brott av människohandelsliknande karaktär. Endast i fyra fall där skadestånd har utdömts har brottskadeersättning inte begärts. Förutom i ett undantagsfall har det varit kvinnor eller flickor som utsatts för utnyttjande för sexuella ändamål. Det var då fråga om en funktionshindrad man som utnyttjats för tvångsarbete. I de flesta ärenden har sökanden företrätts av ombud. För alla utom en sökande har detta ombud varit målsägandebitråde i den föregående rättsprocessen. Nio av ansökningarna har avslagits och skälen för det har varierat. De flesta skäl är sådana som förekommer även i andra typer av ärenden, t.ex. att det inte är visat att gärningsmannen saknar betalningsförmåga. En avslagsgrund som är mindre vanlig i andra typer av ärenden är att ersättning inte utgår om brottet har begåtts i utlandet vid en tidpunkt då den sökande inte hade hemvist i Sverige.

Brottsoffermyndigheten har rutiner för utbetalning av brottsskadeersättning som omfattar samtliga ärendetyper. I ärenden som rör ersättning till offer för människohandel och andra brott av människohandelsliknande karaktär har utbetalning oftast gjorts till ombuden, i några ärenden direkt till sökanden och i ett till god man. Ombuden har i sin tur haft kontakt med sökanden och vidarebefordrat ersättningen. Flera av de sökande befann sig i Sverige när utbetalningen gjordes. Endast ett av ombuden har kännedom om att utbetald ersättning inte kommit offret tillhanda. I det fallet rörde det sig om att en del av ersättningen frångagits offret. I ett annat fall har ombud och en åklagare som intervjuats haft misstankar om att ersättningen inte använts av offret själv utan av hennes partner. Uppgifter har även framkommit om att ett offer har hotats i samband med utbetalning av ersättning. Hon befann sig i Sverige vid tidpunkten för utbetalningen.

En jämförelse med nio EU-länder och Norge redovisas. Flera av länderna kunde inte lämna ut uppgifter om enskilda ärenden av sekretessskäl. Andra har inte tillgång till information om specifika ärenden, eftersom deras datasystem inte tillåter sökning på den brottstypen. Jämförelsen tar sikte på dessa länders rutiner för utbetalning av brottsskadeersättning samt deras erfarenheter av dessa utbetalningar. Utbetalningar görs med check, post- och bankanvisning samt till bank- och postkonton. Det är vanligast att utbetalningen görs till bankkonto. Vissa länder har uppställt krav på att kontot ska vara sökandens eget. Endast ett land gör regelmässigt kontroller av om ersättning kommit in på sökandens konto genom kontakter med sökanden. De flesta länder betalar till ombudet om det finns ett sådant. Ett land möjliggör för offren att dela upp utbetalningen. Flera länder kan betala ut ersättning i förväg, innan rättsprocessen är avslutad eller innan skadan har kunnat fastställas i sin helhet. Inget lands myndighet har redovisat några egentliga problem med utbetalningar till offer för människohandel. Några länder redovisar dock allmänna problem vid utbetalningar med check. Det förekommer förfälskningar och att annan person utger sig för att vara sökanden. Problem förekommer också vid utbetalning till bankkonton, vilket uteslutande uppges bero på felaktiga kontonummer.

Brottsoffermyndigheten kan konstatera att brottsskadeersättning som utbetalats till personer i utlandet som utsatts för människohandel för sexuella ändamål i Sverige med något undantag kommit offren tillhanda. Det kan dock inte uteslutas att offer som återvänder till sina hemländer riskerar att utsättas för ny kriminalitet i samband med utbetalningen av brottsskadeersättning. Myndigheten anser därför att det i viss utsträckning finns skäl att ändra rutinerna när det gäller dessa utbetalningar.

Utbetalning av brottsskadeersättning ska i första hand göras till sökandens eget bankkonto eller via ombuds konto. Om det inte är möjligt skulle utbetalning kunna ske via den svenska ambassaden i det aktuella landet. Det bör finnas möjlighet att dela upp utbetalningen i mindre delbelopp. Vidare bör man rutinmässigt kontrollera i efterhand om utbetalning har kommit sökanden tillhanda.

Brottsoffermyndigheten ska vid utbetalning av brottsskadeersättning till utländska minderåriga sökande undersöka om det finns särskilda regler för omyndigas tillgångar i deras hemland, exempelvis en motsvarighet till den svenska överförmyndaren. Om det saknas överförmyndare eller andra metoder för att skydda omyndigas tillgångar ska myndigheten i vart fall kräva ett intyg på vem som är vårdnadshavare, utfärdat av en myndighet i aktuellt land.

Brottsoffermyndigheten ska ta initiativ till att förmedla ansökan till sin utländska motsvarighet i de ärenden där myndigheten avslår del av eller hela ansökan till följd av att brottet är begånget utanför Sverige.

Slutligen anser Brottsoffermyndigheten att offer för människohandel bör kunna få målsäganderätt och rätt till kränkingsersättning oavsett vilken brottsrubricering rätten väljer och att det är omständigheterna i det enskilda fallet som ska fälla avgörandet.

1. INLEDNING

Uppdraget och dess genomförande

Brottsoffermyndigheten fick i regleringsbrevet för budgetåret 2009 i uppdrag av regeringen att genomföra en studie av rutiner för utbetalning av brottskadeersättning till personer i andra länder utsatta för människohandel för sexuella ändamål i Sverige.

Som bakgrund till uppdraget angav regeringen i huvudsak följande. I de fall brottskadeersättning betalas ut till personer i andra länder som utsatts för människohandel finns det risk för att ersättningen inte kommer offren tillhanda och, i sämsta fall, ger grund för ny kriminalitet. När brottskadeersättning betalas ut till personer i andra länder som utsatts för människohandel i Sverige är det viktigt att ha goda rutiner som säkerställer att denna ersättning kommer offret tillhanda. Inom ramen för studien bör en jämförelse göras av motsvarande rutiner i Norge och inom EU. Brottsoffermyndigheten ska beakta eventuella hinder för att utbetald brottskadeersättning kommer den utsatta tillhanda och föreslå åtgärder för att undvika dessa hinder.¹

Uppdraget har genomförts med både kvalitativa och kvantitativa metoder. Information har hämtats från lagstiftning, förarbeten, domar, brottskadeärenden och rättsvetenskaplig litteratur. Andra källor som använts är myndigheters informationsblad, guider och policydokument, handböcker, tidningsartiklar, rapporter från bl.a. FN, konferensrapporter och slutligen hemsidor på Internet. Den projektansvariga har dessutom genomfört studiebesök, bl.a. vid en rad myndigheter, deltagit vid konferenser, föreläsningar och som åhörare i en kopplerirättegång.

Samtliga brottskadeärenden som rör människohandel och brott av människohandelsliknande karaktär har gått igenom liksom Brottsoffermyndighetens rutiner för utbetalningar. Intervjuer har genomförts med personer som varit ombud vid ansökningar om brottskadeersättning och med jurister som varit målsägandebiträde i mål om människohandel och grovt koppleri där skadestånd inte yrkats. Intervjuerna har huvudsakligen genomförts per telefon.

I uppdraget ingår att göra en jämförelse av rutinerna för utbetalning av brottskadeersättning inom EU och Norge. Information om utbetalningsrutinerna

¹ Jfr. åtgärd 24 i regeringens skrivelse 2007/08:167 Handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

har sällan funnits tillgänglig i skriftlig form. Uppgifterna har i stället inhämtats genom kontakter med Brottsoffermyndighetens motsvarighet eller med ansvarigt departement i det aktuella landet. Kontakter har även förekommit med ideella organisationer som arbetar med stöd till människohandelsoffer, advokater med erfarenhet av ansökningar och forskare. Studiebesök har gjorts i Lettland, Tjeckien och Storbritannien för att få en fördjupad bild av stödet till människohandelsoffren i kompensations- och återvändandefrågor. Vid dessa resor besöktes Brottsoffermyndighetens motsvarighet, ett departement och ideella organisationer. Kontakter har förekommit med 14 EU-länder och Norge. Det är endast de länder som inkommit med svar om utbetalningsrutiner som redovisas i rapporten (tio länder inklusive Norge).

Bakgrund

Sverige är ett transit- och destinationsland för människohandel. Enligt Rikspolisstyrelsens rapport 2009:1 "Människohandel för sexuella och andra ändamål" dömdes under 2007 och 2008 en person för människohandel för sexuella ändamål, en person för stämpling till människohandel för sexuella ändamål och 22 personer för människohandelsliknande brott som grovt koppleri eller koppleri. Sedan 1999 har offren för människohandel för sexuella ändamål, alternativt koppleri/grovt koppleri, varit flickor och kvinnor i åldrarna 13-36 år. Den information som kommit in till polisen under 2007 och 2008 visar att de flickor och kvinnor som utnyttjas för prostitution i första hand kommer från Estland, Ryssland, Rumänien, Bulgarien, Albanien, Nigeria, Thailand och Polen. Det finns även information om att kvinnor och flickor från Lettland, Tjeckien och Ukraina rekryterats till Sverige. Många av kvinnorna är medvetna om att de kommer att utnyttjas i prostitution men blir lurade när det gäller villkoren, levnadsförhållandena, det ekonomiska upplägget, övergrepp och graden av personlig frihet.

Uppgifter som framkommit i studien tyder på att många av offren inte vill stanna i Sverige och att många inte vill ha kontakt med vare sig myndigheter eller ideella organisationer. Intervjuerna och genomgången av domarna visar dessutom att offren i många fall är lojala mot förövarna under rättsprocessen, lämnar andra uppgifter vid huvudförhandlingen än under förundersökningen och inte vill yrka skadestånd. Dessa reaktioner kan förklaras som utslag av Stockholmssyndromet. Syndromet betecknar en psykologisk strategi för att överleva fångenskap. Det används bl.a. för att förklara den traumatiska bindningen mellan kvinnor i prostitution och deras hallickar/gärningsmän.

Hälsoeffekterna av människohandeln för det enskilda offret är omfattande. Erfarenheter visar att flickor och kvinnor som utsatts för människohandel

upplever många allvarliga fysiska och psykiska symtom. Dessa symtom är jämförliga med de som tortyroffer upplever. De fysiska symtom som förekommer är bl.a. trötthet, aptitlöshet, huvudvärk, minnesförlust, smärtor i mage, bröst/hjärta, rygg, ögon och öron, hudproblem, könssjukdomar samt sjukdomar i underlivet. De psykiska symtomen är bl.a. depression, ångest, aggressivitet och posttraumatiskt stressyndrom. Offren mår inte bara väldigt dåligt utan har även nedsatta kognitiva funktioner. Det påverkar deras förmåga att delta i rättegång, att se sig själva som offer och att avgöra om de ska återvända hem eller i stället ansöka om uppehållstillstånd. Behoven av stöd och vård är stora.²

Värdet av att offer för människohandel tillerkänns ersättning eller skadestånd tas bl.a. upp i FN:s handbok för bekämpande av människohandel. Samhället klargör därmed att människohandel är ett brott och bekräftar offrets lidande. Ersättningen kan utgöra ett första steg mot att komma över övergreppen. Den kan också hjälpa offren att bygga upp sina liv igen. I de fall där gärningsmannen betalar, kan skadeståndet även utgöra en form av straff för gärningsmännen och ha en avskräckande effekt på andra människohandlare.³

Det finns flera internationella instrument som skyddar och stärker brottoffers ställning. Exempelvis tillerkänns brottsoffer en rätt till ersättning. FN-deklarationen om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk antogs av generalförsamlingen i december 1985. Deklarationen handlar till en del om ersättning från staten. 1988 ratificerade Sverige Europeisk konvention om ersättning åt offer för våldsbrott. Konventionen fastslår rätten till ersättning från staten till offer för uppsåtliga våldsbrott. Rådets rambeslut av den 15 mars 2001 om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden kom till bl.a. för att ge brottsoffer en hög skyddsnivå oavsett i vilken medlemsstat i EU de befinner sig. Rambeslutet tar upp rätten till ersättning från förövarna inom ramen för den straffrättsliga processen, med undantag för när det i den nationella lagstiftningen för vissa fall föreskrivs att ersättning kommer att ges i annan ordning. I och med rådets direktiv 2004/80/EG av den 29 april 2004 om ersättning till brottsoffer ska alla medlemsstater säkerställa att deras nationella bestämmelser föreskriver att det finns en ordning för ersättning till offer för uppsåtliga våldsbrott som begås på deras respektive territorier. Det är oklart om direktivet gäller även

2 Se Cathy Simmerman m.fl, *Stolen smiles; a summary report on the physical and psychological health consequences of women and adolescents trafficked in Europe*, The London School of Hygiene & Tropical Medicine 2006.

3 *Toolkit to Combat Trafficking in Persons*, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) United Nations 2008.

tredjelandsmedborgare. Tolkningen av direktivet i den bemärkelsen har ännu inte prövats av EU-domstolen. FN:s generalförsamling antog i december 2005 *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*. Instrumentet, som är s.k. soft law, innehåller bestämmelser om ersättning från nationella program.

Utöver dessa har det tillkommit specifika instrument för att skydda och stärka människohandelsoffrens ställning. Även dessa tar upp rätten till ersättning. Konventionen om gränsöverskridande organiserad brottslighet samt dess tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn (Palermoprotokollet) innehåller båda regler om att varje stat ska tillse att dess nationella rättssystem innehåller möjligheter för offren att få ersättning för skada.

Europarådets konvention om bekämpande av handel med människor trädde i kraft den 1 februari 2008. Konventionen ger en mer långtgående rätt till ersättning än Palermoprotokollet, exempelvis genom inrättande av en fond för gottgörelse till brottsoffer. Sverige har inte ratificerat konventionen men arbetar för att tillträde ska kunna ske under 2010.

Inom EU finns än så länge ingen lagstiftning om människohandel som tar sikte på ersättning till offren. Rådets rambeslut 2002/629/RIF om bekämpande av människohandel antogs den 19 juli 2002. Rambeslutet tar sikte på lagföring av gärningsmännen. I direktiv 2004/81/EG föreskrivs stöd och uppehållstillstånd till tredjelandsmedborgare som blir offer för människohandel. Kommissionen har lagt fram ett förslag på ett nytt rambeslut men det innehåller ingen bestämmelse om ersättning till brottsoffer.⁴ EU:s utrikesministrar antog den 23 oktober 2009 rådsslutsatser om en strategi för stärkt stöd till personer som utsätts för brott i EU. Av dessa kan nämnas uppmaningen att förstärka möjligheten för brottsoffer att kräva ersättning t.ex. genom att förbättra tillämpningen av direktiv 2004/80/EG.

Frågan om ersättning till offer för människohandel har även uppmärksamats i en rad publikationer och projekt inom internationella organisationer. Exempelvis har Europarådet tillsatt en *Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings* (GRETA) för att övervaka efterlevnaden av Europarådets konvention. Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) och FN:s organ för kampen mot droger och brott (UNDOC) har publicerat handböcker om kampen mot människohandel och stöd till offren. I dessa

⁴ Bryssel den 25.3.2009, KOM(2009) 136 slutlig, 2009/0050 (CNS).

redogörs för olika former av ersättning.⁵ OSSE har även publicerat en rapport om ersättning till offer för människohandel.⁶ De ideella organisationerna *La Strada International* och *Anti-Slavery International* har fått EU-medel för att under tre år med början hösten 2009 genomföra ett projekt om ersättning. Projektet, som kallas COMP.ACT EUROPE, ska arbeta såväl med praktisk hjälp att kräva ersättning som med forskning och lobbyarbete.

I de internationella instrument som här redovisats finns regler som ger brottsoffer generellt liksom människohandelsoffer en rätt till ersättning. Denna rätt är dock ofta begränsad till ersättning från gärningsmannen. Flera instrument som fastslår en rätt till statlig ersättning är begränsade till våldsbrott. Det kan konstateras att Sverige har en mer generös lagstiftning när det gäller statlig ersättning till brottsoffer än vad de juridiskt bindande konventionerna och EU-reglerna kräver.

Offer för människohandel i svensk rätt

Brottsoffermyndigheten har gått igenom de domar som meddelats i mål som avsett människohandel sedan brottet om människohandel infördes den 1 juli 2002 fram till den 1 juli 2009. Utöver dessa har en genomgång gjorts av ett sjuttiototal domar som meddelats och vunnit laga kraft sedan mars 1999. I dessa har domstolarna haft att pröva gärningspåståenden om koppleri eller grovt koppleri, trots att det i gärningsbeskrivningen redogörs för ett händelseförlopp som uppvisar mycket stora likheter med, eller är helt identiska med, sådana som skulle kunna medföra ansvar för människohandel för sexuella ändamål eller människohandel (efter lagändringen 2004). Liksom i betänkandet av utredningen om människohandel m.m. kommer ett sådant förfarande här att benämnas vara av människohandelsliknande karaktär.⁷ Insamlingen av domar bygger på en sammanställning som gjorts vid Rikskriminalpolisen.

Målsägande eller vittne

Ett offer för ett människohandelsförfarande anses alltid som målsägande i de fall som bedöms som människohandel. Det har dock i många fall av människohandelsförfaranden åtalats och dömts för koppleri eller för grovt koppleri.

5 National Referral Mechanisms, Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons, A Practical Handbook, OSCE/ODIHR 2004, Toolkit to Combat Trafficking in Persons, Global programme against Trafficking in Human Beings, United Nations, New York 2008.

6 Compensation for Trafficked and Exploited Persons in the OSCE Region, OSCE/ODIHR 2008.

7 Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd (SOU 2008:41).

Detta kan få den konsekvensen att offret, i stället för som målsägande, betraktas som vittne och därför inte får möjlighet att biträda åtalet, yrka ersättning inom ramen för brottmålsprocessen eller få målsägandebiträde. Det är inte uteslutet att annan än målsägande för skadeståndstalan i en brottmålsprocess. Då tillkommer dock rättegångskostnader vid ett ogillande. Det är alltså för frågan om rätten till ersättning av vikt att anses som målsägande. Även den som ansetts vara vittne kan i en civilprocess föra talan om skadestånd, men processen sker då på eget initiativ och med egna resurser.

Straffrättskommittén uttalade att sutenörskap (en sutenör låter sig ekonomiskt underhållas av prostituerad) ska uppfattas som brott mot person men däremot inte ett rent främjande av sexuellt umgänge mellan andra.⁸ Inom rättsvetenskapen har bedömningen gjorts att målsäganderätt borde vara uteslutet endast i just de rena främjandefallen. Enligt 20 kap. 8 § 4 st BrB är målsäganden den mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärmad eller lidit skada. Inom forskningen har förordats en tillämpning av det andra ledet i målsägandeparagrafen (blivit förnärmad), vilket skulle kunna ge fler målsäganderätt – exempelvis den prostituerade i sexköpsmål.

Genomgången av domar visar att dessa synsätt inte fått fullt genomslag i rättstillämpningen. I flertalet mål där det i stämningsansökan tas upp att det förutom främjande åtgärder dessutom skett ett otillbörligt ekonomiskt utnyttjande har personerna i fråga ändå betraktats som vittnen av domstolen. I mål där åtalet rört grovt koppleri har målsägandestatus varit vanligare än i mål där åtalet rört koppleri av normalgraden. Kvinnorna och flickorna som befunnit sig i prostitution har oftast betraktats som målsägande i dessa domar. Samtliga målsägande har haft målsägandebiträde i mål där det åtalats för människohandel. De senaste åren har det även varit förordnat målsägandebiträde i de flesta mål där åtalet rört koppleri och grovt koppleri. I flera av målen har målsägandena befunnit sig i utlandet vid tiden för huvudförhandlingen.

Rätten till skadestånd

Skadestånd för kränkning har utgått i alla domar på människohandel där ett sådant yrkande har framställts. Rätten till skadestånd för kränkning i kopplerifallen är dock begränsad. Enligt förarbetena till den ursprungliga regeln om skadestånd för kränkning, 1 kap 3 § skadeståndslagen, torde koppleri falla utanför den kategori av sedlighetsbrott som innefattar ett angrepp mot person och därmed utgör en ersättningsgill kränkning.⁹ I förarbetena till den nuvarande bestämmelsen om kränkning, 2 kap 3 § skadeståndslagen,

8 Straffrättskommittén (SOU 1953:14).

9 Prop 1972:5.

anges att koppleri (6 kap 8 § BrB) och grovt koppleri (6 kap. 9 § BrB) i vissa fall bör grunda rätt till ersättning, om brottet består i att gärningsmannen på ett kränkande och skändligt sätt har utnyttjat den skadelidandes otuktiga levnadssätt. Motsatsen ligger närmare till hands då gärningen utgör ett främjande av detta levnadssätt, eftersom brottet då närmast utgör brott mot allmän ordning och säkerhet.¹⁰ Svea hovrätt har uttalat att koppleribrottets skyddsändamål är samhällets intressen snarare än den enskilda prostituerades integritet. Ett koppleri som är grovt på grund av att det innefattar ett hänsynslöst beteende mot den prostituerade måste dock även anses vara riktat mot den prostituerades personliga integritet. Hovrätten fann att de omständigheter som beaktats vid brottsrubriceringen i målet var sådana som på ett så påtagligt sätt kränkt målsägandena att kränkningserättning borde utgå.¹¹

Det tycks finnas en överlappning när det gäller hur man i förarbeten och litteratur har bedömt när ett offer ska anses vara målsägande och när ersättning för kränkning ska kunna utgå. Enligt betänkandet av 2005 års barnpornografiutredning torde det sista ledet i definitionen av målsägande (lidit skada) innebära att den som är skadeståndsberättigad p.g.a. att brott har förövats bör kunna anses som målsägande om inte särskilda skäl kan åberopas mot detta.¹² En fråga som inställer sig är om det finns ett liknande samband som gör att den som anses som målsägande i dessa mål per automatik ska anses skadeståndsberättigad. Det kan dock tänkas fall där en som bör betraktas som målsägande, exempelvis eftersom det skett ett otillbörligt ekonomiskt utnyttjande, ändå inte kan anses ha utsatts för en ersättningsgill kränkning.

Genomgången av domar visar att i de avgöranden där en eller flera tilltalade dömts för människohandel har drygt hälften (8 av 14) av de berörda målsägandena yrkat skadestånd och fått bifall för detta. Det är mindre vanligt med skadeståndsyrkanden i mål där det döms för koppleri och grovt koppleri. Skadeståndstalan har oftast ogillats i dessa mål, med hänvisning bl.a. till att det inte förekommit något hänsynslöst agerande (se Svea hovrätts dom den 28 april 2008 i mål B 1789-09) eller att det inte framgått att den tilltalade utnyttjat målsäganden på ett kränkande och skändligt sätt (se Stockholms tingsrätts dom den 2 juni 2005 i mål B 4256-04). Domstolarna har tagit upp faktorer som varit hänförliga till målsägandens person i skadeståndsbedömningen, t.ex. tidigare erfarenhet av prostitution, huruvida de hade möjlighet att resa hem, kommit hit frivilligt eller haft ett förhållande med gärningsmannen

¹⁰ Ersättning för kränkning genom brott (SOU 1992:84).

¹¹ Svea hovrätts dom den 10 november 2000 i mål B 5842-00.

¹² Barnet i fokus, En skärpt lagstiftning mot barnpornografi (SOU 2007:54).

(se Stockholms tingsrätts dom den 2 juni 2005 i mål B 4256-04 samt Solna tingsrätts dom den 17 april 2003 i mål B 2636-02, där skadeståndet fastställdes av Svea hovrätt i dom den 26 juni 2003 i mål B 3065-03).

Intervjuer har genomförts med vissa av de målsägandebiträden vars klienter inte har yrkat skadestånd. De skäl som anges till att skadestånd inte yrkats är bl.a. att kvinnorna/flickorna inte såg sig som brottsoffer, att de inte ville att deras familjer skulle få veta vad som hade hänt och att de hade haft inkomster av verksamheten. Ett målsägandebitråde uppger att yrkande på skadestånd inte kunde framställas eftersom hon blev förordnad då huvudförhandlingen redan hade inletts, det i gärningsbeskrivningen inte upptagits något särskilt kränkande agerande samt att målsäganden var för rädd för att yrka skadestånd. Rädsla är ett skäl som uppgetts i flera intervjuer. Ett målsägandebitråde berättar att målsäganden återkallade sitt skadeståndsyrkande under huvudförhandlingen. En annan orsak som framkommer i många intervjuer är att offren har en sådan relation till gärningsmannen/-männen som gör att de inte ser dessa som förövare.

Brottsoffermyndigheten konstaterar sammanfattningsvis att skadestånd för kränkning utgår i domar på människohandel. Vid domar på koppleri och grovt koppleri är rätten mer begränsad. Oftast tolkas skadeståndsrätten som att koppleri inte grundar en rätt till kränkningsersättning. Skadeståndstalan ogillas ofta både i mål som rör koppleri och grovt koppleri. Genomgången visar även att många väljer att inte yrka skadestånd. Detta gäller även då åtalet rör människohandel.

Rätten att uppehålla sig i Sverige

Många offer för människohandel i Sverige är EU-medborgare. Den 30 april 2006 infördes för EU-medborgare begreppet uppehållsrätt. Den som har uppehållsrätt får vistas i Sverige utan uppehållstillstånd och arbetstillstånd. En EU-medborgare har uppehållsrätt om han eller hon är arbetstagare eller egen företagare i Sverige, har kommit hit för att söka arbete och har en verklig möjlighet att få en anställning, är inskriven som studerande vid en erkänd utbildningsanstalt i Sverige, har tillräckliga tillgångar för sin och sina familjemedlemmars försörjning samt har en heltäckande sjukförsäkring för sig och familjemedlemmarna som gäller i Sverige.

Offer för människohandel som inte är EU-medborgare eller som inte uppfyller kraven för uppehållsrätt kan beviljas tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt 5 kap 15 § utlänningslagen (2005:716). Enligt denna regel får ett tidsbegränsat uppehållstillstånd på ansökan av förundersökningsledare beviljas en utlännings som vistas här, om det behövs för att förundersökning eller

huvudförhandling i brottmål ska kunna genomföras. Sådana tidsbegränsade uppehållstillstånd är ofta tre eller sex månader. Enligt Migrationsverket har flera personer fått tidsbegränsade uppehållstillstånd för ett år. Förundersökningsledaren kan ansöka om ett tidsbegränsat uppehållstillstånd även för den som har sökt asyl. Migrationsverket fattar i sådana fall inte beslut i asylärendet under tiden som tillståndet gäller eftersom personen i fråga har rätt att vistas i Sverige redan. En ansökan från en förundersökningsledare kan i princip behandlas samma dag som den kommer in medan asylfrågorna kräver längre utredningar.

Utlänningar som har tidsbegränsade uppehållstillstånd som bevispersoner eller utlänningar för vilka sådana tillstånd är under prövning omfattas inte av Lag (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. (LMA) så länge tillståndet gäller, om de ansöker om asyl, se 1 § 4 st LMA. Till övriga asylsökande ges stöd enligt LMA. Det har dock hittills varit ytterst ovanligt att offer för människohandel ansökt om permanent uppehållstillstånd. Fram till den 1 mars 2008 förekom 20 målsägande i mål om människohandel för sexuella ändamål och människohandel. Av dessa har fyra ansökt om och beviljats permanent uppehållstillstånd. För tre av dessa utlänningar ansågs det föreligga synnerligen ömmande omständigheter enligt 5 kap 6 § utlänningslagen medan en bedömdes vara skyddsbehövande i övrigt enligt 3 kap 3 § utlänningslagen.¹³ Enligt Migrationsverket är det praktiskt taget omöjligt för EU-medborgare att få uppehållstillstånd på asylgrund.

Stöd till offren i Sverige

Målsägande och vittnen som har beviljats tidsbegränsade uppehållstillstånd har tillgång till samma hälso- och sjukvård samt bistånd enligt socialtjänstlagen som i Sverige bosatta personer. Bistånd enligt socialtjänstlagen kan även utgå under ansökningstiden. Av en inventering som Socialstyrelsen publicerade 2008 framgår det att kommunernas socialtjänst erbjuder stöd till offer för människohandel för sexuella ändamål inom ramen för sin ordinarie verksamhet. Sådant stöd kan bestå av skyddat boende, finansiellt stöd, tolk och någon form av psykologiskt stöd. Även ideella kvinnojourer erbjuder liknande stöd. Det är dock relativt sällan som kvinnojourer kommer i kontakt med dessa kvinnor. Prostitutionsgrupperna/enheterna kan också komma i kontakt med offer.¹⁴

¹³ Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd (SOU 2008:41).

¹⁴ Interventioner mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål, IMS, Socialstyrelsen 2008.

Kommuner och landsting har rätt till ersättning av staten – genom Migrationsverket – för de faktiska kostnader som uppkommit för stöd till dessa personer, enligt 5, 9 a och 9 b §§ Förordning (2002:1118) om statlig ersättning för asylsökande m.fl. Denna regressrätt är inte oviktig för kommunerna. Det är enligt socialjouren i Göteborg en fördel om offren har ett tidsbegränsat uppehållstillstånd eftersom det ger möjlighet till en lång tids placering på boende. Socialjouren försöker förmå polis och åklagare att ansöka om det tidsbegränsade uppehållstillståndet. De upplever att det finns ett motstånd inom polisen att ansöka innan ärendet överlämnas till åklagare och att åklagarna i sin tur inte kommer ihåg att göra ansökan.

Stöd enligt LMA innebär kostnadsfritt (om den asylsökande saknar inkomst) boende genom Migrationsverkets försorg och möjlighet att ansöka om dagersättning. Vidare innebär det akut tand- och sjukvård. Enligt Migrationsverket är stöd enligt socialtjänstlagen mer förmånligt än det stöd som ges till asylsökande.

Brottsoffermyndigheten har kontaktat flera myndigheter i Göteborg för att få en uppfattning om hur det generella stödet kan se ut i en kommun. Ofta är det Socialtjänstens prostitutionsgrupp, i sin uppsökande verksamhet, som tillsammans med polisen har den första kontakten med offren. Socialjouren har ansvaret och står för myndighetsutövningen i varje ärende, med beslut om t.ex. bistånd, LVU-vård och placering på boende. Prostitutionsgruppen utför det praktiska arbetet och sköter kontakterna med offret. Tillsammans har jouren och prostitutionsgruppen kontakter i hemlandet. Personal på ett boende vittnar om hur dåligt offren mår när de kommer dit. De flesta har svårt för att äta när de kommer och många lämnar inte sina rum till en början. De får nya kläder och vid behov själva välja mat. Personalen är mån om att visa omsorg och ser som boendets primära uppgift att skapa en lugn situation för flickorna. Deras erfarenhet är att dessa flickor, med några få undantag, är mycket rädda. De lever i en situation där både de själva och deras familj är hotade.

Ett målsägandebitråde i Stockholm har sett till att offren kommer till Kris- och Traumacenter vid Danderyds sjukhus. Personal på centret är dock ovilliga att påbörja behandling av personer som inte ska stanna i Sverige en längre tid eftersom behandling inte ska avbrytas. Målsägandebiträdet anser att stödet i Sverige är otillräckligt. Boende ordnas men däremot ingen sysselsättning eller språkundervisning. Ett annat målsägandebitråde bekräftar dessa uppgifter. Enligt henne är detta verksamhet som bedrivs utanför kontorstid medan socialsekreterarna går hem kl. 17.00. Flera av ombuden har upplevt att stödet från det svenska samhället har varit väl fungerande. Ett ombud och

personalen på det besökta boendet uppger att ju mer stöd offren får desto mer berättar de.

Stöd till offren vid återvändandet

Av intervjuerna framgår att offren i de flesta fall vill återvända till sina hemländer och inte ha kontakt med myndigheter eller ideella organisationer, varken i Sverige eller i hemlandet.

Både socialtjänst och målsägandebiträden har haft kontakter med offer som återvänt. Kontakterna framstår dock som begränsade, i socialtjänstens fall begränsat till arrangemang inför hemresan och i målsägandebiträdenas fall bl.a. begränsat till tiden som förordnandet gäller.

Det har vidare påtalats hur svårt det är att kontrollera hur organisationer och andra aktörer som finns i hemländerna fungerar. Flera anser att dessa måste besökas inför ett återvändande och att kontakter med stödaktörer ska erbjudas. Det måste dock vara upp till offren själva att välja om de vill ta emot den hjälpen. Det har påtalats att det kan vara problematiskt att ta kontakt med polis i hemlandet eftersom det kan förekomma korruption.

Enligt prostitutionsgruppen i Göteborg är kvinnorna rädda inför återvändandet. Det förekommer hot i samband med detta. Inget av målsägandebiträdena vars klienter har återvänt känner till att deras klient lever under hot i hemlandet.

Det har framkommit uppgifter om att offer som varit i kontakt med Socialtjänsten i Göteborg åter har hamnat i prostitution.

2. BROTTSSKADEERSÄTTNING I SVERIGE

Rätten till statlig ersättning för brottsoffer, brottsskadeersättning, regleras i brottsskadelagen (1978:413). Lagen är tillämplig om brottet har begåtts i Sverige och i vissa fall om brottet har begåtts utomlands mot någon som hade hemvist i Sverige. En förutsättning är att den dömda gärningsmannen inte kan betala skadeståndet och det inte heller finns någon försäkring som täcker hela skadan. Ersättning kan utgå även i de fall där gärningsmannen förblir okänd därför att polisens utredning inte ger resultat eller därför att bevisningen inte räcker till för att fälla en av flera misstänkta. Då krävs dock att det finns utredning, t.ex. polisens förundersökning, som visar att skadan har uppkommit till följd av brott. Enligt brottsskadelagen kan ersättning lämnas för personskador och för kränkning. I vissa fall kan även sakskador och rena förmögenhetsskador ersättas.

Människohandelsärenden

En genomgång har gjorts av Brottsoffermyndighetens ärenden som avser människohandel och brott av människohandelsliknande karaktär. Det är möjligt att några ärenden inte har hittats eftersom det inte går att söka på dessa brottstyper i myndighetens ärendehanteringssystem. Insamlingen har i stället utgått från de domar som finns, eftersom ärendehanteringssystemet tillåter sökning på målnummer. Även tjänstemän på den enhet som handlägger brottsskadeärenden har bidragit med ärenden. Slutligen har protokoll från sammanträden med Nämnden för brottsskadeersättning, där flera av ärendena har avgjorts, gått igenom.

Av dem som tilldömts skadestånd för människohandel och andra brott av människohandelsliknande karaktär i de genomgångna domarna har alla utom fyra begärt brottsskadeersättning. En av ansökningarna har gjorts först sedan en journalist uppmärksammade sökanden på att hon tilldömts skadestånd.

Frånvaron av en dom på skadestånd behöver inte innebära att det är uteslutet att få brottsskadeersättning. Brottsoffermyndigheten är inte heller bunden av om en domstol har betraktat sökanden som målsägande eller inte.

Brottsoffermyndigheten har funnit 12 avslutade ärenden om människohandel fram till december 2009. Nio personer har ansökt om ersättning. Att det är fler ärenden än sökande förklaras av att flera personer har ansökt om ersättning flera gånger för samma skada. Brottsbemärkningen människohandel hos myndigheten följer av att det förelagat domar avseende detta brott (i elva

av ärendena) eller att polisen rubricerat händelsen så (ett ärende). Ärendena har avgjorts med bifall i elva fall och med avslag i ett fall.

Brottsoffermyndigheten har utöver dessa funnit 22 ärenden av människohandelsliknande karaktär som inte benämnts människohandel. De har i stället benämnts exempelvis grovt koppleri, koppleri, sexuellt utnyttjande och olaga frihetsberövande. Brottbenämningen hos myndigheten följer av att det förelegat domar på dessa brott. Av dessa ärenden ledde 14 till bifall och åtta till avslag. Tre av avslagsbesluten begärdes omprövade. Inget av dessa ändrades. Det är 18 personer som ansökt om ersättning i denna kategori.

Alla ärenden utom ett har avsett utnyttjande för sexuella ändamål och de sökande i dessa har varit kvinnor eller flickor. Ett ärende har avsett människohandel för tvångsarbete och den sökande var man.

En vanlig avslagsgrund är att det inte är visat att gärningsmannen saknar betalningsförmåga. Det är ett vanligt skäl för avslagsbeslut även i ärenden som rör andra typer av brott. Normalt kan den som tillerkänts skadestånd i en dom få hjälp av Kronofogden att kräva ut detta. Kronofogden gör en tillgångsundersökning utan kostnad för brottsoffret. Om det då visar sig att det saknas utmätningsbara tillgångar kan personen vända sig till Brottsoffermyndigheten igen. Så har skett i dessa fall och sökanden har då tillerkänts ersättning i sitt nya ärende.

En annan avslagsgrund har varit att det saknats tillräcklig anknytning till Sverige. Enligt 1 § 2 st brottsskadelagen tillämpas inte lagen om brottet och den skadelidande har så ringa anknytning till Sverige att det inte är rimligt att skadan ersätts av svenska statsmedel. Denna avslagsgrund har förekommit i tre ärenden som alla härrörde från samma dom. Enligt beslutet hade de sökande befunnit sig tillfälligt i Sverige och gärningsmannen hade befunnit sig här trots livstids utvisning. Omprövning begärdes och Nämnden för brottsskadeersättning beslöt att inte ändra besluten.

En vanlig avslagsgrund har varit att brottet begåtts utomlands vid en tidpunkt då den sökande inte hade hemvist i Sverige. En förutsättning för att brottsskadeersättning ska kunna utgå är enligt 1 § 2 st brottsskadelagen att brottet begåtts i Sverige. Vid personskada och sådan kränkning som avses i 2 § 2 st är lagen dessutom tillämplig om brottet begåtts utomlands mot någon som vid tiden för brottet hade hemvist i Sverige. I människohandelsförfarandet ingår oftast ett gränsöverskridande. Detta gör att flera av dem som söker ersättning vid Brottsoffermyndigheten ersätts för brott begångna i Sverige men lämnas utan ersättning för brott begångna i utlandet.

I avslagsbeslutet med människohandel som brottsbenämning angavs som skäl att det inte var visat att den sökande tillfogats en personskada. I detta ärende fick sökanden ersättning för kränkning i ett första ärende. Sökanden återkom sedan med ett yrkande om ersättning för sveda och värk, vilket alltså avlogs. Flera målsägandebiträden som intervjuats anser att personskada bör presumeras vid människohandel.

I ett ärende prövades inte ansökan eftersom denna kommit in för sent.

Sökanden i ett avslagsärende hade varit målsägande i ett mål om koppleri och tillerkänt skadestånd av tingsrätten. Ansökan avlogs eftersom Brottsoffermyndigheten inte ansåg att sökanden utsatts för en sådan allvarlig kränkning som berättigar till ersättning. Hänvisning gjordes till skadeståndsrättsliga förarbeten och praxis.

Handläggningstiden i ärendena har varierat mellan 14 och 270 dagar. Den genomsnittliga handläggningstiden har varit ungefär 3 månader och 20 dagar.

Ersättningen för kränkning i dessa ärenden har varierat mellan 10 000 kr och 325 000 kr. Det stora spannet beror på en stor variation i omständigheter och rubricering. Då ersättningen var 10 000 kr berodde det på att den större delen av brottsligheten begåtts i utlandet. Oftast har ersättning utgått med mellan 75 000 och 125 000 kr.

Ombud vid Brottsoffermyndigheten

Det förekommer att sökande anlitar ett ombud vid ansökan om brottsskadeersättning. Det finns enligt 15 § 1 st brottsskadelagen möjlighet till ersättning för utredningskostnader och för biträde. Det krävs dock att särskilda skäl, med hänsyn till sökandens ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter, talar för det. Brottsoffermyndigheten har haft en restriktiv praxis vad gäller ersättning för denna typ av kostnad. Orsaken är att man anser att myndighetens serviceskyldighet är mycket långtgående och att det därför saknas anledning att anlita ett ombud. I de få ärenden där det utgått ersättning för ombudskostnader har det förekommit att språksvårigheter ansetts utgöra ett sådant särskilt skäl. Det torde därför inte vara uteslutet i människohandelsärenden att ersättning kan utgå för biträde. Något sådant yrkande har dock inte framställts hittills. Då ett ombud anlitas sker betalning till ombudet troligen genom att detta behåller en del av den utbetalda ersättningen.

För att ombud ska få kvittera ut brottsskadeersättning krävs att de har en fullmakt från sökanden. Besluten skickas enbart till ombudet. I utbetal-

ningen anges sökandens namn och vad pengarna avser. Sedan ombesörjer ombudet att sökanden får pengarna. När det handlar om barn som företräds av ombud skickas förfrågan om överförmyndarspärret konto till ombudet. Utbetalningen görs till detta konto.

Rutiner för utbetalningar

Brottsoffermyndigheten har allmänna rutiner för utbetalningar som omfattar samtliga ärendetyper, däribland människohandelsärenden.

Betalningarna utförs via ett internetbaserat dataprogram till inrikes plusgiro, bankgiro, bankkonto samt till personkonto i Nordea. Ersättning betalas ut till konto om sådant uppgivits i ansökan. Om skriftlig kontouppgift saknas kan belopp understigande 10 000 kronor betalas ut per plus-/bankgiroavi. Om beloppet överstiger 10 000 kr och uppgift på konto saknas skickas en förfrågan om skriftlig kontouppgift till sökanden. Den som vidhåller att få betalningen per avi får det.

Besluten till sökande/ställföreträdare eller ombud skickas iväg med posten samma dag som betalningsfilerna går iväg. Sekretessbeslut skickas i neutralt kuvert utan myndighetens logotyp. Beslut till personer med skyddade personuppgifter skickas via Skatteverkets förmedlingsservice.

Utlandsutbetalningar

Till personer bosatta utomlands görs betalningen till sökandens bankkonto genom SE-Bankens internetbank. Där anges bl.a. mottagarens namn, adress, bankkonto i IBAN-format och bankens BIC-kod (en kod för att identifiera banken). Om IBAN-nummer saknas kompletteras bankkontonumret med clearingnummer till aktuell bank. Det förekommer att sökanden saknar bankkonto och att utbetalning sker med check. Denna skickas i så fall med rekommenderat brev till sökanden.

Utbetalningar till barn

Sedan den 1 januari 2009 gäller att Brottsoffermyndigheten, vid utbetalning av brottsskadeersättning överstigande ett prisbasbelopp till en omyndig, ska sätta in medlen hos bank eller kreditmarknadsföretag med uppgift om att medlen inte får tas ut utan överförmyndarens tillstånd, i enlighet med 16 kap 11 § 2 st 3 p föräldrabalken.

I praktiken begär myndigheten överförmyndarspärret konto även för belopp som understiger ett prisbasbelopp, med undantag för mycket små belopp. Ställföreträdaren eller ombudet ombeds att öppna ett konto med överförmyndarspärret och denne meddelar sedan myndigheten i vilken bank kontot

öppnats, kontonummer samt clearingnummer och skickar en kopia på kontobeviset. Överförmyndarnämnden i sökandens hemkommun underrättas skriftligen om att utbetalning kommer att ske, i enlighet med 4 a § brottskadeförordningen (1978:653).

Det förekommer att vårdnadshavarna motsätter sig att öppna ett överförmyndarspärtrat konto. I sådana fall kontaktar Brottsoffermyndigheten överförmyndarnämnden i barnets hemkommun, vilken i sin tur kontaktar vårdnadshavarna. Om dessa ändå motsätter sig förfarandet kan överförmyndarnämnden öppna ett spärrat konto. Enligt Överförmyndarnämnden i Stockholm kan den också utreda om det är lämpligt att sätta in pengarna på ett konto utan överförmyndarspär. Det som är avgörande vid en sådan bedömning är bl.a. familjens sociala situation och om vårdnadshavarna är skuldsatta. Förmyndarna har möjlighet att ansöka om att ta ut pengar från ett spärrat konto.

Vid utbetalning till barn som är bosatta i utlandet har Brottsoffermyndigheten olika rutiner för svenska medborgare och utlänningar. I ärenden där svenska barn är bosatta i utlandet gör myndigheten på samma sätt som ovan. Överförmyndarnämnden i Stockholm är då behörig överförmyndare, enligt 16 kap 2 § 3 st föräldrabalken.

Vid utbetalningar till barn som inte är svenska medborgare har det hittills varit oklart hur Brottsoffermyndigheten ska förfara. Pengarna har betalats ut utan kontakt med överförmyndaren. Lag (1904:26 s 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL) reglerar lagval i fråga om förmynderskaps anordnande. Det råder en utpräglad medborgarskapsprincip vilket betyder att överförmyndaren inte har jurisdiktion över utlänning som befinner sig i utlandet, även om utlänningen får svensk brottskadeersättning. Det förutsätts i fråga om underårig utlänning, för att förmynderskap ska kunna anordnas i Sverige enligt svensk rätt, att han enligt lagen i det land han är medborgare är i behov av förmyndare, se 4:2 och 4:4 IÄL. Detta innebär att en i Sverige bosatt utlänning, och självfallet också utlänning med hemvist utomlands, i princip bör betraktas som myndig om han är det enligt hemlandets lag, trots att han enligt svensk rätt måhända allttjämt är underårig.¹⁵ Det är alltså medborgarskapslandets lag som i dessa ärenden avgör om en person är myndig och vem som är förmyndare med behörighet att exempelvis ta emot brottskadeersättning till omyndiga.

¹⁵ Michael Bogdan, Svensk internationell privat- och processrätt, Norstedts Juridik AB 2008.

Erfarenheter av om utbetalningarna kommer offren tillhanda

Generella erfarenheter av utbetalningar

De problem som förekommit med utbetalningar beror till stor del på felaktiga bankkontonummer. Utbetalningarna avvisas i sådana fall av bankerna. Avvisningen kan bero på att personal har skrivit fel siffror eller att fel siffror är angivna i ansökan. Myndigheten korrigerar då numret och skickar betalningen igen. Om det är helt fel nummer, t.ex. om det rör sig om ett avslutat konto, begärs det riktiga kontonumret in från sökanden. Vid ett tillfälle har en sökande uppgett att ersättningen inte kommit in på kontot vid utlandsbetalning via SE-bankens internetbank (se dnr 6578/2008). Enligt SE-banken hade betalningen i det ärendet gått iväg till den utländska banken. Av okänd anledning höll den mottagande banken ersättningen inne. Sökanden kom till slut åt sin ersättning genom att besöka sitt lokala bankkontor. Det visade sig att betalningen först hade överförts till ett kontor i en annan stad.

Postavier är giltiga i 45 dagar och kan inte spärras. Om avin inte har lösts in under den tiden tar det sedan tio arbetsdagar innan betalningen går tillbaka till Brottsoffermyndigheten. Sedan sker en ny utbetalning. Det förekommer att sökanden uppger att hon eller han inte har fått sin postavi. Det beror troligen på att den har kommit bort hos posten eller hos sökanden själv. Om sökanden uppger att annan lyckats lösa in avin hänvisar myndigheten till sökandens bank och till polisen.

Vid utlandsbetalning med check har det hänt att sökanden uppgett att han eller hon blivit av med sin check. Då görs en reklamation till den mottagande banken varefter utbetalningen går tillbaka till Brottsoffermyndigheten som sedan kan skicka en ny check. Hittills har ingen sökande uppgett att en check har lösts in av annan.

Erfarenheter i människohandelsärenden

I fyra människohandelsärenden eller andra ärenden av människohandelsliknande karaktär har ersättningen betalats direkt till sökanden. I ärendet med dnr 3792/05, var sökanden minderårig, befann sig i Sverige vid utbetalningen och hade en god man. Hennes ersättning betalades till ett överförmyndarspärtrat konto. I ett annat ärende, med dnr 1101/07, betalades ersättningen till sökandens bankkonto i utlandet. Sökanden hade uppgett sitt kontonummer i ansökan men för att kunna göra utbetalningen behövde tjänstemannen kontonumret i ett annat format. Detta framkom vid ett telefonsamtal med sökanden. I ärendet med dnr 828/08 gjordes betalningen till sökandens bankkonto. Hon befann sig i Sverige vid utbetalningen och hade ett svenskt bankkonto. Sökanden ringde i samband med att beslutet hade skickats till henne och

frågade om utbetalningen var på väg. I ett ärende, med dnr 8444/09, var sökanden svensk medborgare och betalning gjordes till överförmyndarspär rat svenskt konto.

I de ärenden där sökanden företrätts av ombud har betalningen gjorts till ombudet. Intervjuer har gjorts med de nio ombud det rör sig om. Ombuden har alla utom ett varit målsägandebiträde i den föregående brottmålsprocessen.

I de flesta ärenden hade sökanden redan återvänt till sitt hemland när ersättningen skulle betalas ut. Ombuden har då tagit reda på sökandens bankkontonummer och i vilken bank det fanns. Om den sökande inte hade något konto, vilket var fallet i flera ärenden, uppmanades hon att öppna ett sådant. I ett fall följde den svenska socialtjänsten med sökanden vid återvändandet och hjälpte henne att öppna ett bankkonto i hemlandet (dnr 898/2006). I ett fall ville sökanden att utbetalningen skulle skötas hemligt eftersom hon inte ville att familjen skulle få veta vad hon hade utsatts för. Ett målsägandebiträde har i flera ärenden fått tolkhjälp av en polis i sökandenas hemland när utbetalningen skulle genomföras. Flera ombud har anlitat tolk i samband med utbetalningarna. När ombuden har uppgifter om bank och konto har de skött överföringen antingen med hjälp av internetbank eller själva gått till ett bankkontor och där gjort överföringen. Båda dessa sätt innefattar användande av s.k. IBAN-nummer. Inget målsägandebiträde har skött utbetalningen på något annat sätt än via bankkonto.

Endast ett ombud har kännedom om att pengarna inte kommit sökanden tillhanda. Alla utom detta ombud saknar anledning att misstänka att utbetalningarna gett upphov till ny kriminalitet. Flera hänvisar till att det är omöjligt för presumtiva brottslingar att veta när pengarna ska komma. Besluten skickas bara till ombudet och ombudet har sedan endast kontakt med den sökande inför utbetalningen, om än via tolk. Ett ombud uppger att hon skulle få veta om ett offer utsatts för brott i samband med utbetalning och hon ser ersättningen som ett sätt att undvika ny kriminalitet. Flera av ombuden har redogjort för ett stort engagemang för dessa klienter, där de hållit kontakten långt efter att uppdraget som målsägandebiträde är avslutat. Ett ombud har berättat att hon inte agerar för att driva in skadeståndet förrän offret ber om hjälp. De flesta har tagit arvode ur brottsskadeersättningen. Samtliga ombud har efterlyst att uppdraget som målsägandebiträde ska omfatta åtgärder för in drivning av skadestånd samt eventuell ansökan om brottsskadeersättning. Ett målsägandebiträde var dock tveksamt till om detta skulle gå att lösa praktiskt eller om det skulle kunna utnyttjas. Annan kritik som har framkommit i intervjuerna är att handläggningstiden hos Brottsoffermyndigheten är lång.

En sökande har företrätts av en person som arbetade på det stödcenter där kvinnan bodde i Sverige. Personal från det svenska stödcentret följde med kvinnan under resan till hemlandet. De hade fått kontakt med en hjälporganisation i hemlandet där kvinnan fick bo den första tiden efter återvändandet. Ersättningen sattes in på ett konto som ombudet öppnade i sökandens namn i Sverige. Sedan fördes pengarna över till sökandens konto i hemlandet. Överföringen delades upp på flera mindre belopp, på kvinnans begäran. Båda hon och ombudet ansåg att det var säkrast. Efter varje överföring förekom kontakter mellan ombudet och sökanden. Enligt personal på stödcentret i hemlandet orsakade pengarna från Sverige uppståndelse. Banken ställde frågor om var pengarna kom ifrån. Enligt ombudet använde kvinnans bror en del av pengarna till att köpa alkohol. Övriga pengar tror hon att kvinnan använde till att köpa en lägenhet. Ombudet anser att det bör öppnas konton i Sverige där brottskadeersättning till dessa offer kan sättas in.

En åklagare menar att det finns vissa problem med utbetalningar och att det är osäkert om offer för människohandel alltid använder pengarna själva. Hon berättar om en kvinna som stannat i Sverige, vars pengar i vart fall delvis har spenderats av kvinnans sambo på en taxibil och en resa. Hon berättar om en annan kvinna som använde pengarna till att betala ett skyddat boende i hemlandet. Hon tror att risken är stor för att pengarna inte ska komma offren tillhanda. Det skulle vara bra om pengarna kunde förvaltas av en god man eller fonderas och bara användas t.ex. för behandling av ett visst offer. Åklagaren inser dock att det är mycket svårt att agera förmyndare åt fullvuxna brottsoffer, oavsett om de har bra omdöme eller inte. Ett alternativ skulle enligt henne vara att dela upp utbetalningen eller erbjuda brottsoffret en ekonomisk rådgivare.

Enligt prostitutionsgruppen i Göteborg har det förekommit hot i samband med utbetalning av brottskadeersättning till en i Sverige bosatt kvinna.

Sammanfattning

Brottsoffermyndigheten tillämpar inga särskilda rutiner vid utbetalningar till offer för människohandel. Hur utbetalningarna genomförs påverkas bl.a. av om sökanden är minderårig, företräds av ombud eller befinner sig i utlandet vid utbetalningen. Särskilda rutiner tillämpas även i sekretessärenden och till sökande med skyddad identitet. Det har inte förekommit i något ärende som rör människohandel att sökanden har uppgett till Brottsoffermyndigheten att ersättningen gått förlorad på något sätt. Sådana uppgifter har däremot framkommit i andra ärenden. Det har från ombudet framkommit uppgifter på att utbetalning i ett människohandelsärende inte kommit sökande tillhanda.

Det framstår dock som att Brottsoffermyndigheten har fungerande rutiner för utbetalningar. De problem med ersättningen som framkommit handlar inte om själva utbetalningen. Ett sådant problem är att sökande inte själv spenderar ersättningen. Det är också anmärkningsvärt att så få ansökningar har gjorts. Detta torde ha ett nära samband med det låga antal domar som meddelats för denna typ av brottslighet.

3. BROTTSSKADEERSÄTTNING I ÖVRIGA EU OCH NORGE

I uppdraget ingår att göra en jämförelse av rutinerna för utbetalning av brottskadeersättning inom EU och Norge. EU-medlemsstaternas nationella ordningar för brottskadeersättning uppvisar stora skillnader. Systemen skiljer sig bl.a. åt när det gäller vilken typ av brott som ersättning utgår för, vilka skador som ersätts och hur mycket ersättning som utgår för dessa skador. I t.ex. Bulgarien ersätts endast ekonomisk skada och i Spanien endast invaliditet (med undantag för sexualbrott). Detta är kostnader som i Sverige till stor del täcks på andra sätt, t.ex. av socialförsäkringssystemet vid långvarig sjukskrivning och genom en till stor del offentligt finansierad sjukvård. En jämförelse av systemen är alltså svår att göra. Ur brottsoffrets perspektiv är det heller inte självklart att det har betydelse hur ersättning utgår och vad ersättningen, post för post, syftar till att ersätta.

Ett exempel på ett helt annat sätt att kompensera offren är ett pilotprojekt som genomförs i Schweiz. Projektet betalar ersättning ur en fond till offer för människohandel som återvänder till sina hemländer. Denna ersättning kan täcka kostnader för hemresa, boende och vård i hemlandet men även kostnaden för att starta ett företag eller att bygga ett hus. Den här rapporten har dock begränsats till att endast beakta statlig ersättning till brottsoffer med utgångspunkt från EU-direktivet 2004/80/EG. I Norge, som är det enda landet i jämförelsen som inte är medlem i EU, finns ett ersättningsystem som till stora delar liknar det svenska.

De länder som har studerats är Bulgarien, Danmark, Frankrike, Italien, Lettland, Nederländerna, Norge, Polen, Portugal, Rumänien, Spanien, Storbritannien, Tjeckien, Tyskland och Ungern. Av dessa har Polen, Bulgarien, Tjeckien, Rumänien, Italien, Spanien och Portugal inte fått några ansökningar från offer för människohandel. Detta förklarades av Spanien med att ersättningsystemet inte omfattar detta brott och av Portugal med att endast brottsoffer som lidit fysisk skada är ersättningsberättigade. Svar har inte inkommit från Frankrike och Tyskland. Svar om respektive lands utbetalningsrutiner har inkommit från Bulgarien, Danmark, Lettland, Nederländerna, Norge, Portugal, Spanien, Storbritannien, Tjeckien och Ungern.

Bulgarien

Människohandel i Bulgarien

Människohandelsbrottet infördes i den bulgariska strafflagstiftningen 2002. Därmed kriminaliserades människohandel för tvångsarbete, sexuella och andra ändamål. 2006 infördes brottet människohandel av gravida kvinnor i syfte att sälja spädbarn i strafflagens Art 159 a. Varje år antas ett nationellt program för att förebygga och motverka människohandel samt för att skydda offren.

Inom Rikspolisstyrelsen finns en särskild människohandelsenhet. 2008 arbetade 13 poliser heltid med bekämpning av människohandel. 2007 blev 85 personer dömda för människohandel.

Rättsligt skydd, tillfälliga uppehållstillstånd, medicinsk och psykosocial hjälp och boenden tillhandahålls av staten till offer för människohandel. Medicinsk och psykosocial hjälp samt boenden tillhandahålls även av ideella organisationer och internationella organisationer. 2007 identifierade statliga institutioner 288 offer för människohandel.

Ett nationellt system för att hänvisa offer för människohandel till aktörer som erbjuder stöd håller på att utvecklas. Den nationella kommissionen för att bekämpa människohandel har en central databas över människohandelsoffer. För närvarande finns det tre statliga boenden för barn som utsatts för människohandel. Vart och ett av dessa boenden kan ta emot upp till tio barn.¹⁶

Statlig ersättning till brottsoffer

Den 1 januari 2007 trädde den bulgariska lagen om bistånd och kompensation till brottsoffer i kraft.¹⁷ Lagen ger brottsoffer och deras efterlevande barn, föräldrar, make eller sambo rätt till ersättning.

Lagen ger rätt till ersättning till den som lidit skada till följd av terrorism, mord, allvarligt våldsbrott, sexuella trakasserier eller våldtäkt som orsakat en allvarlig hälsoförsämring, människohandel, brott som begåtts till följd av en order av en organiserad kriminell grupp eller andra allvarliga överlagda brott som resulterar i dödsfall eller allvarlig skada, Art 3 (3). När ansökan rör människohandel och terrorism ställs det inget krav på att offret har lidit en allvarlig fysisk skada eller avlidit till följd av brottet. Ansökan görs till

¹⁶ Global Report on Trafficking in Persons, UNODC 2009. Rapporten avser perioden 2003-2007.

¹⁷ Uppgifter om brottskadeersättning och om rutiner för utbetalningar i Bulgarien är hämtade från den bulgariska lagen om bistånd och kompensation till brottsoffer samt från expertkommittén för Nationella Rådet.

expertkommittén för *The National Council for Assistance and Compensation to Victims of Crime* (Nationella Rådet). Lagen är tillämplig då brottet är begånget i Bulgarien eller i ett annat land mot en bulgarisk medborgare.

För att ersättning ska utgå krävs det en lagakraftvunnen dom eller ett beslut av åklagare eller domstol genom vilket den rättsliga processen antingen avslutas eller avvisas till följd av att någon misstänkt inte har kunnat identifieras, Art 12. Ansökan ska göras inom två månader från att den rättsliga processen har avslutats, Art 18 (3).

Ersättning utgår för ekonomiska skador, som;

- Sjukvårdskostnader som inte täcks av den nationella sjukförsäkringen
- Inkomstförlust
- Rättegångskostnader
- Förlust av underhåll
- Begravningskostnader
- Andra ekonomiska skador

Det högsta belopp som utbetalas är enligt Art 13 10 000 BGN (ca 56 000 SEK). Art 15 reglerar inskränkningar i rätten till ersättning. Ersättning utgår exempelvis inte om offret kan få ersättning från annat håll eller om offret dömts för ett sådant brott som kan rendera ersättning. Ersättningen kan också jämkas om offret varit medvållande till skadan.

Expertkommittén lämnar förslag på beslut till Nationella Rådet. Om förslaget antas fastställer Nationella Rådet ett belopp som ska utbetalas.

Människohandelsärenden

Nationella Rådet har inte fått några ansökningar från offer för människohandel.

Rutiner för utbetalningar

Utbetalningar görs i samarbete med finansavdelningen vid Justitiedepartementet. Beloppet överförs till offrets personliga bankkonto. Bankkontouppgifterna uppges på ansökan som skrivs under av offret. Alla betalningar har hittills gjorts till offrens bankkonton. Hela beloppet betalas ut på en gång.

Hittills har ingen betalning gjorts till ett brottsoffer i utlandet. Nationella Rådet skulle betala till bankkonto även i sådana fall. Det finns inga särskilda rutiner för betalning till sexualbrottsoffer. Vid ansökningar från minderåriga görs utbetalningen till barnets förmyndare.

Erfarenheter av om utbetalningarna kommer offren tillhanda

Nationella Rådet har inte upptäckt någon kriminalitet i samband med utbetalningar. Det har inte heller haft några problem med bankkontoutbetalningar.

Danmark

Människohandel i Danmark

Människohandelsbrottet infördes 2002 i den danska lagstiftningen i 262 a § strafflagen. Den senaste handlingsplanen för bekämpande av människohandel antogs 2007 och avser åren 2007-2010. Planen gäller alla former av människohandel.

The Domestic Investigative Centre of the Danish National Police utför nationell och systematisk övervakning av bl.a. människohandel. Under 2007 dömdes åtta personer för människohandel. Enligt nationella myndigheter är den vanligaste formen av människohandel som förekommer i Danmark sådan som syftar till utnyttjande i prostitution.

Offer som trafikerats för prostitution har möjlighet att bo på ett kriscenter och rätt till betänketid för att överväga om de vill samarbeta med polisen. Udlændingesservice, en myndighet under Integrationsdepartementet, erbjuder tillsammans med Center mod menneskehandel hälsovård, psykiskt stöd, rättshjälp och socialpedagogiskt stöd till offren. Ideella organisationer erbjuder hälsovård, rättsligt och socialt stöd samt hjälp med att återvända på ett säkert sätt.¹⁸ En advokat uppger att det mesta stödet ges av privata organisationer och att stödet från det allmänna är otillräckligt. Hon har sett exempel på att polisens första åtgärd är att göra flickorna uppmärksamma på att de uppehåller sig olagligt i Danmark. I ett ärende där hon varit bistandsadvokat blev en kvinna frihetsberövad ungefär ett dygn efter att hon utsatts för våldtäkt eftersom hon saknade uppehållstillstånd.

Statlig ersättning till brottsoffer

De danska reglerna för ersättning från staten till brottsoffer finns i lov om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser (offererstatningsloven), enligt lagkungörelse nr 470 från den 1 november 1985 med senare ändringar.¹⁹ Vid bestämmande av ersättning tillämpas även lov om erstatningsansvar (erstatningsansvarsloven), enligt lagkungörelse nr 750 från den 4 september 2002 med senare ändringar.

¹⁸ Global Report on Trafficking in Persons, UNODC 2009.

¹⁹ Uppgifter om brottskadeersättning och om rutiner för utbetalningar i Danmark är hämtade, om inte annat anges, från europeiska kommissionens civilrättsatlas hemsida, Rikspolisens och Erstatningsnævnet.

Offererstatningsloven ger i 1 kap 1 § en rätt till ersättning för personer som lidit personskada till följd av en överträdelse av den danska strafflagen i Danmark. Rätten till ersättning omfattar även överlevande släktingar till ett sådant offer. Ansökan görs hos Erstatningsnævnet. Brottet ska polisanmälas så snart som möjligt (oftast inom ett dygn från händelsen) med vissa undantag, 3 kap 10 § offererstatningsloven. Polisen ska informera brottsoffer om rätten till ersättning. Ersättning ska begäras från gärningsmannen, om ärendet har behandlats i domstol. Ansökan om ersättning ska lämnas in till nämnden inom två år efter skadetillfället, 3 kap 13 § offererstatningsloven. Ersättning får inte ha erhållits av gärningsmannen eller dennes försäkringsbolag eller från någon annan, 3 kap 7 § offererstatningsloven. Ersättning utgår även om gärningsmannen är okänd, inte står att finna, inte har uppnått straffbarhetsålder eller är otillräckelig, enligt 3 kap 6 § samma lag.

Vad ersättningen täcker

- Personlig egendom som kläder, mindre kontantbelopp och andra personliga föremål, 1 § 2 st erstatningsansvarsloven.
- Sjukvård, 1 och 1 a §§ erstatningsansvarsloven.
- Inkomstförlust, 2 § erstatningsansvarsloven. Ersättningen utgörs av mellanskillnaden mellan sjuklön och vanlig lön.
- Sveda och värk (sjukdagar), 3 § erstatningsansvarsloven. Ersättning utgår för varje sjukskrivningsdag.
- Men, 4 § erstatningsansvarsloven.
- Arbetsoförmåga, 5-7 §§ erstatningsansvarsloven. Om sökanden blir oförmögen att arbeta på grund av brottet utgår ersättning med ett engångsbelopp som beräknas utifrån inkomsten året innan skadan. För barn och ungdomar samt personer som saknar inkomst beräknas beloppet på grundval av en genomsnittlig årslön.
- Kränkning (tort), 26 § 1-2 §§ erstatningsansvarsloven. Ersättning utgår om sökanden berövats sin frihet, blivit utsatt för förargelseväckande beteende, våldtäkt, incest eller annat sexualbrott.
- Kränkning (krænkelse), 26 § 3 st erstatningsansvarsloven. Ersättning utgår om sökanden blivit utsatt för ett allvarligt övergrepp. Ett sådant övergrepp ska klassificeras som allvarlig skada och ska för gärningsmannens del innebära ungefär ett års fängelse.
- Kostnader för juridisk rådgivning, 15 § 2 st offererstatningsloven.

Ombud

Offer för vissa brott har möjlighet att få förordnat en bistandsadvokat. Människohandel är ett sådant brott, vilket framgår av 741 a § retsplejeloven. I dennes uppgift ingår bl.a. att bistå offret vid förhör hos polisen, framställa skadeståndskrav och att bistå i samband med huvudförhandling. Bistandsadvokatens arvode ersätts av det allmänna och beslutas av domstol. Bistandsadvokatens uppdrag upphör då dom meddelas. Rätten kan därför inte ersätta advokaten för arbete med ansökan vid Erstatningsnævnet. Nämnden tycks ändå anse att ansökan om ersättning ingår i bistandsadvokatens uppgifter. Enligt 15 § 2 st offererstatningsloven kan nämnden i särskilda fall bestämma att sökanden helt eller delvis ska få täckning för utgifter som han har haft i anledning av saken, däribland advokatkostnader. Som förvaltningsmyndighet har Erstatningsnævnet en allmän vejledningspligt enligt 7 § forvaltningsloven. Trots detta har Erstatningsnævnets praxis utvecklats till att den i många fall betalar ut ersättning för advokatkostnader. Man menar att det är naturligt att advokaten tillvarar klientens intressen i samband med sakens behandling vid nämnden, eftersom det under rättsprocessen byggts upp ett sådant förtroendeförhållande mellan advokat och klient. Detta gäller särskilt i mer komplicerade ärenden.²⁰

Människohandelsärenden

Erstatningsnævnet har avgjort två ärenden som avser brott mot 262 a § strafflagen. I båda dessa föregicks ärendet av en dom. Erstatningsnævnet är bunden av domstols prövning och tillerkände följaktligen i båda fallen sökanden det utdömda beloppet, 30 000 DKK (ca 43 000 SEK) respektive 40 000 DKK (ca 57 000 SEK). Båda ärendena gällde människohandel för sexuella ändamål. De sökande företrädde i båda fallen av en bistandsadvokat och utbetalningen gjordes till denna.

Rutiner för utbetalningar

Ersättningen betalas ut av polisen, antingen direkt till sökanden eller till sökandens advokat. Om sökanden är yngre än 18 år betalas ersättningen till vårdnadshavaren. För dessa och för personer som är omyndiga av andra skäl, sker utbetalning av ersättning överstigande 75 000 DKK (ca 106 000 SEK) till ett särskilt "bundet" bankkonto. Ersättning som satts in på ett sådant konto kan enbart användas i överensstämmelse med de regler som gäller för användande av omyndigas tillgångar. Det finns inga särskilda regler om hur utbetalningen ska göras i ärenden om människohandel.

²⁰ Michael Lerche och Gerd Sinding, Offererstatningsloven – med kommentarer, Jurist- og Økonomforbundets forlag.

I samband med att Erstatningsnævnet fattar beslut i ett ärende skickas en kopia av beslutet till polisen där anmälan gjordes, tillsammans med en begäran om att polisen ska betala ut ersättningen till sökanden eller sökandens advokat. Ersättningen betalas som regel ut inom 14 dagar efter det att beslutet fattats. Betalningen sker med check till sökande i Danmark. Utbetalning till sökande i utlandet sker i regel till bankkonto.

Erfarenheter av om utbetalningarna kommer offren tillhanda

Erstatningsnævnet känner inte till några problem med utbetalningar från polisen, men har heller ingen kännedom om hur dessa sköter utbetalningarna i praktiken.

I det första människohandelsfallet har dock polisen meddelat Erstatningsnævnet att ersättningen utbetalats till sökandens advokat samt att man har fört regresstalan gentemot den dömda kvinnan. Hon har hittills inte betalat beloppet till polisen, varken helt eller delvis.

Rikspolisen gör inga efterforskningar av om utbetalningar har kommit offren tillhanda. Rikspolisen känner inte till att det har förekommit några problem vid utbetalningar till offer för människohandel.

Den advokat som företrädde flickan som tillerkändes 30 000 DKK har tagit emot beloppet. Hon har därefter inte kunnat få kontakt med offret och därmed inte lyckats förmedla ersättningen. Hon uppger att det generellt är bra att utbetalningarna görs till bistandsadvokaten som kan rådgöra med offret om var pengarna ska sättas in.

Lettland

Människohandel i Lettland

Brottet människohandel infördes i den lettiska lagstiftningen 2002. Redan år 2000 var sexuell exploatering av kvinnor utomlands kriminaliserat och det året kriminaliserades det även att tvinga annan till prostitution och att skicka annan för sexuell exploatering. En nationell handlingsplan fanns under åren 2004-2008 och en ny handlingsplan för åren 2009-2013 förbereds för närvarande.

En särskild polisenhet etablerades 2003 för att utreda människohandelsfall och 19 polismän arbetade heltid med detta under 2008. 2006 åtalades 26 personer, 12 män och 14 kvinnor, för människohandel. Samtliga var misstänkta för människohandel för sexuella ändamål. Under samma år meddelades 36 fällande domar gällande människohandel.

Det finns rättsligt skydd, tillfälliga uppehållstillstånd, medicinsk och psykosocial hjälp samt boenden tillgängliga för offren och detta tillhandahålls av staten och ideella organisationer. Medicinsk, psykosocial och övrig nödvändig vård, skydd, stöd, boende och återvändande finansieras av statsbudgeten och tillhandahålls av ideella organisationer. Tolv människohandelsoffer har fått statsfinansierad social rehabilitering sedan 2007.

Marta, ett resurscenter för kvinnor, tillhandahöll statsfinansierad social rehabilitering 2006 och 2007. 2008 tillhandahöll den ideella organisationen *Shelter Safe House* statsfinansierad service för offer. *International Organization for Migration* (IOM) har avsatt medel för anti-trafficking program som drivs av ideella organisationer. Det finns ett officiellt system för att hänvisa människohandelsoffer till institutioner som tillhandahåller stöd. Alla offer som fått stöd i dessa program är letter som utsatts för sexuell exploatering. De flesta offer som återvände till sina hem hade trafikerats till västra, norra och södra Europa.²¹

Statlig ersättning till brottsoffer

Lagen om statlig ersättning till brottsoffer trädde i kraft den 20 juni 2006.²² Syftet med lagen är enligt Art 1 att tillförsäkra fysiska personer som erkänns som brottsoffer ersättning för ideell skada (*moral injury*), fysiskt lidande eller materiella skador till följd av uppsåtligt brott. En förutsättning för att ersättning ska utgå är att brottet riktats mot offrets liv eller hälsa samt orsakat allvarliga eller måttliga fysiska skador eller är ett sexualbrott. Ersättning utgår även till vissa anhöriga till ett offer som avlidit till följd av brott. Brottsofferstatus beviljas genom ett beslut av den tjänsteman som leder brottsutredningen vid tiden för ansökan. Det är oftast en polis eller åklagare. Ansökan görs hos *Juridiskās palīdzības administrācija* (Rättshjälpsadministrationen). Brottet måste ha polisanmälts men det är inte nödvändigt att det straffrättsliga förfarandet är avslutat. Ersättning kan utgå även om gärningsmannen eller dennes medbrottsling inte har identifierats eller inte kan ställas till straffrättsligt ansvar.

Ersättningens storlek

Ersättningens storlek regleras i Art 7 lagen om statlig ersättning till brottsoffer. Maximibeloppet är fem gånger den fastställda minimilönen per månad

21 Global Report on Trafficking in Persons, UNODC 2009.

22 Uppgifter om brottskadeersättning och rutiner för utbetalning m.m. i Lettland är hämtade från hemsidan för Europeiskt rättsligt nätverk, Legal Aid Administration samt lagen om statlig ersättning till brottsoffer.

vilket år 2009 motsvarar 900 LVL (ca 14 000 SEK). Maximibeloppet kommer nästa år att sänkas till tre gånger minimilönen per månad.

Ersättningen fastställs till;

- 100 % av maximibeloppet om den berörda personen har avlidit,
- 70 % av maximibeloppet om brottsoffret har fått allvarliga fysiska skador eller utsatts för ett sexualbrott,
- 50 % av maximibeloppet om brottsoffret har fått måttliga fysiska skador.

Under vissa förutsättningar, t.ex. när ett mord har begåtts efter att brottsoffret allvarligt provocerat gärningsmannen, minskas ersättningen med 50 %.

Om ett offer för våldsbrott har fått ersättning från gärningsmannen eller en medbrottsling, och detta kan styrkas med dokument som visar att betalning har skett, avräknas den redan mottagna ersättningen från det statliga ersättningsbeloppet. Däremot påverkas inte det statliga ersättningsbeloppet av försäkringsersättning.

Människohandelsärenden

Rättshjälpsadministrationen har fått in tre ansökningar om ersättning från offer för människohandel. Dessa offer var lettiska och utbetalningen gjordes till deras lettiska bankkonton. Ett av offren var minderårigt och där betalades ersättningen till offrets representant. Det kan enligt Rättshjälpsadministrationen dölja sig fler fall bland ansökningarna som de inte känner till. Det beror på att åklagarna ibland inte beskriver brottet så att det framgår i ansökan att det rör sig om människohandel.

Rutiner för utbetalningar

Ersättningen utbetalas med ett engångsbelopp inom en månad från det att beslutet är fattat. Betalningarna görs uteslutande till bankkonto eller konto hos posten. Kontot ska bära sökandens namn och anges på ansökningsblanketten. Ett elektroniskt system för utbetalningar skickar felmeddelanden om det är något fel på utbetalningen. Orsaken till dessa fel är att kontonumret är oriktigt angivet. Betalningen går då åter från banken. Myndigheten begär in det riktiga numret från sökanden och betalar sedan ut beloppet igen.

Om sökanden är under 18 år betalas ersättningen till en representant. Det är oftast modern eller fadern. Om representanten är en myndighet öppnar denna ett bankkonto i barnets namn. Barnet får tillgång till kontot när det fyller 18 år. Dessförinnan kan barnet men inte föräldrarna begära av myndigheten som företräder det att få göra uttag.

Erfarenheter av om utbetalningarna kommer offren tillhanda

När det gäller barn har myndigheten inte kännedom om att barnets föräldrar i något fall har använt pengarna själva.

Myndigheten har inte fått kännedom om att pengar som utbetalats inte har kommit offren tillhanda. De gör inga egna uppföljningar för att se att pengarna har kommit offren tillhanda. Däremot ringer många av de sökande när de fått in pengarna på sina konton och frågar om de får använda pengarna.

Personal på kvinnoorganisationen Marta uppger att det statliga ersättnings-systemet är för begränsat. Det är inte någon idé för de flesta av offren att ansöka om ersättning eftersom de inte har tillräckligt allvarliga skador för att vara berättigade till sådan. Direktören för *Shelter Safe House* uppger att hon upplever det som att många inte ser sig som brottsoffer och därför inte söker hjälp. Det låga antalet som faktiskt sökt ersättning tyder på detta.

Nederländerna

Människohandel i Nederländerna

Människohandel har varit kriminaliserat i Nederländerna sedan 1911. Den tidigare Art 250 a i den nederländska strafflagen ersattes av en ny och utökad Art 273 a den 1 januari 2005. Den nya regeln kriminaliserar alla former av människohandel som finns listade i Palermoprotokollet. En nationell handlingsplan antogs 2005. En nationell expertgrupp om människohandel (LEM) etablerades 1997 inom ramen för polisens nationella projekt om prostitution och människohandel. 2006 dömdes 70 personer för människohandel.

Det finns myndigheter som tillhandahåller rättsligt skydd, tillfälliga visum, medicinskt och psykiskt stöd och boenden. Det finns även program för empowerment och arbetsträning. 2006 identifierades 580 offer för människohandel varav många kom från Nederländerna (255), Nigeria (119), Bulgarien (94) och Rumänien (58).

Stiftelsen *Comensha* koordinerar hänvisningar till boenden och har den officiella uppgiften att samla uppgifter om identifierade offer.

Alla som dömdes 2006 hade varit inblandade i människohandel för sexuella ändamål. De flesta offren som identifierades var kvinnor eller flickor. Ett manligt offer identifierades under 2004, två under 2005 och 30 under 2006.

En nationell rapportör för människohandel i Nederländerna etablerades år 2000. Rapportörens huvudsakliga uppgift är att rapportera om människohandelns omfattning och beskaffenhet i Nederländerna och om effekterna

av anti-traffickingpolicyn. Rapporten innehåller information om relevanta regler och lagstiftning, liksom information om förebyggande arbete, brottsutredningar, åtal och brottsofferstöd.²³ Den senaste rapporten avser 2009.

För alla brottsoffer och människor som råkat ut för trafikolyckor i Nederländerna finns *Stichting Slachtofferhulp Nederland* (stiftelsen för brottsofferhjälp) dit man kan vända sig för information och stöd. Stiftelsen har ungefär 75 lokala kontor fördelade över 13 regioner. Stiftelsen är den instans som brottsoffren först ska vända sig till. Den erbjuder praktiskt, juridiskt och emotionellt stöd. Om ärendet är juridiskt komplicerat eller om det behövs extra psykosocial vägledning hänvisar stiftelsen sökanden till någon annan instans (rättshjälpkontor, sociala myndigheter, mentalvården etc.). Det kostar ingenting att anlita denna stiftelse.

Statlig ersättning till brottsoffer

Statlig ersättning till brottsoffer regleras genom lagen den 26 juni 1975, Stb. 382, om ersättning för skador orsakade av brott, *Wet schadefonds geweldsmisdrijven* (brottsskadelagen) samt *Besluit schadefonds geweldsmisdrijven* från den 3 september 1975, Stb. 492 (brottsskadeförordningen).²⁴ Båda författningarna har ändrats i flera omgångar.

Lagen ger rätt till ersättning för personer som lidit allvarlig skada till följd av uppsåtliga våldsbrott som begåtts i Nederländerna, Art 3 brottsskadelagen. Rätten till ersättning omfattar även överlevande släktingar till ett sådant offer. Ansökan görs hos *Schadefonds Geweldsmisdrijven* (Brottsskadefonden). Ett ombud eller en laglig företrädare (förälder, förmyndare) till brottsoffret kan lämna in ansökan för brottsoffrets räkning. Stiftelsen för brottsofferhjälp kan ta fram närmare information och erbjuda stöd när man lämnar in en sådan ansökan.

Ersättning utgår om brottet förorsakat arbetsförmåga eller oförmåga att klara av dagliga uppgifter, skador med långvariga eller permanenta synliga eller funktionella följder som varar längre än sex veckor (t.ex. ett psykiskt trauma, rädsla för att gå ut, mycket vanprydande skador) eller skador som objektivt betraktat har medfört direkt livsfara.

Det uppställs inget krav på att brottet ska polisanmälas. Det är dock önskvärt, eftersom en anmälan styrker att ett våldsbrott har begåtts. Polisundersökning

²³ Global Report on Trafficking in Persons, UNODC 2009.

²⁴ Uppgifterna om brottsskadeersättning och rutiner för utbetalning m.m. i Nederländerna är hämtade från hemsidan för Europeiskt rättsligt nätverk, Brottsskadefonden samt den nederländska brottsskadelagen.

eller straffrättsligt förfarande ska vara avslutat innan ansökan görs. Detta gäller dock inte om det finns risk för att tidsfristen för när ansökan måste vara inlämnad överskrids. Ansökan måste enligt Art 7 vara inlämnad inom tre år från den dag våldsbrottet begicks, med vissa undantag.

I princip bör brottsoffret begära ersättning för den av brottet uppkomna skadan från gärningsmannen. När det är troligt att brottsoffret har liten chans att få ersättning från gärningsmannen betalar Brottsskadefonden direkt.

Förskott (preliminär utbetalning) kan beviljas enligt Art 13 brottsskadelagen. Ett förskott beviljas endast om den förfördelade parten begärt detta och visat att behov föreligger.

Vad ersättningen täcker

Ersättningen ska bestämmas utifrån vad som kan anses vara skäligt och rättvist, Art 4 (1). Ersättning utgår för sjukvårdskostnader, skadad egendom (exempelvis kläder), inkomstförlust, invaliditet, estetiska skador (ärr m.m.), ombudskostnad och s.k. *smartengeld*, en ersättning för moralisk skada som är tänkt att kompensera sorg, smärta, lidande och förlorad livsglädje.

Begränsningar

Beloppsbegränsningarna regleras i Art 2 brottsskadeförordningen. Det högsta belopp som utbetalas är 22 700 euro för materiella skador och 9 100 euro för immateriella skador. Som minst utbetalas för immateriella skador 454 euro. Maximibeloppet betalas sällan ut. Genomsnittsutbetalningen ligger på 2 723 euro, varav 908 euro för materiella skador och 1 815 euro för immateriella skador.

Brottsskadefonden utgör en subsidiär instans, Art 6 brottsskadelagen. Utbetalning som görs enligt socialförsäkringslagstiftningen dras av från ersättningen. Även försäkringsersättning avräknas i regel.

Om brottsoffret anses vara medansvarigt kan ansökan enligt Art 5 brottsskadelagen avslås eller ersättningen sänkas. Brottsskadefonden beaktar huruvida brottsoffret i onödan försatt sig i en situation där han eller hon kunde förvänta sig att gärningsmannen skulle utöva våld mot honom eller henne.

Människohandelsärenden

2007 ansökte 25 offer för människohandel om ersättning och 18 av dessa fick bifall till sina ansökningar. Under 2008 ansökte 19 personer varav 18 tillerkändes ersättning.

Brottsskadefonden har utarbetat en policy avseende människohandelsärenden. Enligt denna är det viktigt i vilken utsträckning sökanden har försatts i en beroendesituation som lett till sexuella övergrepp av en tredje person. Omständigheter som spelar roll i avgörandet om det rör ett våldsbrott är om offrens pass har fråntagits dem, om offren har tvingats att lämna över alla eller delar av de intjänade pengarna, att offren ständigt har varit övervakade eller inlåsta, att offren fått sin rörelsefrihet begränsad samt att offren varit utsatta för hot och misshandel. Att "arbeta inom prostitution med samtycke av den prostituerade" är i sig självt inte ett våldsbrott enligt Brottsskadefonden.

Ärendet som avslogs 2008 avslogs p.g.a. att sökanden inte hade polisanmält brottet och att det inte gjorts tillräckligt sannolikt att hon utsatts för brott, baserat på hennes utsaga och vidare utredning gjord av Brottsskadefonden.

I de ärenden där den sökande tillerkändes ersättning bestod denna i samtliga fall av ersättning för ideell skada, i storleksordningen 1 400-5 500 euro. Offren har representerats av ombud, i de flesta fallen av juristbyråer eller stiftelsen för brottsofferhjälp. Det kan konstateras att Nederländerna har haft fler ansökningar än de andra länderna i jämförelsen. De flesta av ansökningarna har bifallits. En redogörelse av dessa visar att många av ärendena rör vad Brottsskadefonden betecknar som frivillig prostitution som övergått till att vara prostitution under tvång.

Rutiner för utbetalningar

Sökanden måste ange ett kontonummer på ansökningsblanketten och skriva under denna. Kontot behöver inte vara sökandens eget. Om underskrift saknas skickas beslutet innan betalningen görs. Då begär Brottsskadefonden in en underskrift och därefter betalas pengarna ut. Om underskrift finns med betalas ersättningen ut inom tio dagar efter att sökanden har fått beslutet. Det kan röra sig om sökandens eget, ombudets eller en familjemedlems konto. Om kontonummer inte uppges kan ersättningen inte utbetalas.

Ersättning för ideella skador till barn under 18 år betalas till ett räntebärande konto. Pengarna kan tas ut fr.o.m. barnets 18-årsdag. Ersättning för ekonomiska skador till barn under 18 år betalas till föräldrars eller förmyndares bankkonto.

Fonden har inga särskilda rutiner för utbetalningar till sökande som utsatts för människohandel eller som är bosatta i utlandet.

Erfarenheter av om utbetalningarna kommer offren tillhanda

Brottskadefonden har ingen erfarenhet av att ersättning inte har kommit offren tillhanda. De gör inte någon kontroll i efterhand av utbetalningarna. De lämnar inte ut uppgifter om vilka advokater som har varit ombud i ärenden om människohandel. För att få mer information om utbetalningar i människohandelsärenden har kontakt därför tagits med den nationella rapportören, stiftelsen för brottsofferhjälp och en advokat. Någon ytterligare information har dock inte erhållits från dessa.

Norge

Människohandel i Norge

Människohandelsbrottet finns upptaget under 224 § i strafflagen. Regeln infördes 2003 och baseras på Palermoprotokollet. Det täcker utnyttjande för prostitution och andra sexuella ändamål, tvångsarbete, däribland tiggeri, handel med organ samt krigstjänstgöring i främmande land. Människohandel för avlägsnande av organ täcks av andra regler i strafflagen.

Den senaste handlingsplanen för att bekämpa människohandel gäller under perioden 2006-2009. Denna handlingsplan fokuserar på människohandel för prostitution, men jämfört med tidigare handlingsplaner läggs det större vikt på ett barnperspektiv och på offer för avlägsnande av organ och tvångsarbete.

Åtta fall av människohandel för sexuella ändamål utreddes under 2005. 2006 utreddes 29 fall av människohandel för sexuella ändamål och ett fall av människohandel för tvångsarbete och krigstjänst. Sju personer dömdes för människohandel under åren 2005-2007. Av dessa var tre normmän.

Myndigheterna rapporterar att personer som varit inblandade i människohandel ofta har begått även andra brott enligt strafflagen, såsom koppleri (202 §), olaga tvång (222 §), olaga frihetsberövande (223 §), slaveri (225 §), olaga hot (227 §), våldsbrott (228 § et seq.), sexualbrott (192 § et seq.) samt 47 § i Immigrationslagen.

Statliga myndigheter och ideella organisationer tillhandahåller rättsligt skydd, tillfälliga uppehållstillstånd, medicinsk och psykosocial hjälp, boenden samt annat stöd till offer för människohandel. 2006 utökade regeringen betänketiden så att förmodade offer för människohandel nu kan få ett tillfälligt uppehållstillstånd och arbetstillstånd upp till sex månader. Ett nytt tillfälligt arbetstillstånd på ett år är möjligt för personer som har brutit med förövaren i fall där en polisutredning har inletts mot dessa.

Justitiedepartementet har uppdragit åt ett projekt med namnet Reetablering Oppholdssteder Sikkerhet Assistanse (ROSA-projektet) att vara nationell koordinator för stöd till kvinnliga offer för människohandel. ROSA etablerades 2005 som en del av den nationella handlingsplanen mot människohandel under åren 2003-2005. Under 2003-2007 tillhandahöll ROSA skyddade boenden, hjälp, information och vägledning till kvinnliga offer för människohandel. Alla kvinnor fick pengar för sitt uppehälle samt tillgång till sjukvård och rättshjälp. Under 2007 fick 37 personer hjälp i ROSA-projektet och under 2008 44 personer. ROSA-projektet försöker förmå offren att stanna i Norge tills de är säkra på att det finns en stödorganisation som väntar i hemlandet.

Två av de 37 offren för människohandel som identifierades under 2007 var män. ROSA-projektet är främst tänkt som ett stöd för kvinnliga offer som utnyttjats i prostitution. Flera kvinnliga och manliga offer fick annat boende finansierat av kommuner. Vissa sökte asyl och bor på asylmottagningar. Det finns 51 kriscenter (boenden) för kvinnliga våldsoffer spridda över hela landet. Under 2003-2007 gavs stöd till offer för människohandel på 20 av dessa kriscenter.²⁵

Statlig ersättning till brottsoffer

Den norska lagen om statlig ersättning till brottsoffer, lov nr. 13/2001 (voldsoffererstatningsloven), trädde i kraft den 1 juli 2001.²⁶

Lagens 1 § ger en rätt till ersättning för personer som lidit skada till följd av en brottslig handling som hotat eller inskränkt personens liv, hälsa eller frihet. Rätten omfattar även överlevande släktingar till ett sådant offer. Ansökan görs vid Kontoret for voldsoffererstatning (Kontoret), 3 § voldsoffererstatningsloven. För att ersättning ska utgå måste det vara sannolikt att ett våldsbrott har begåtts, 3 § sista st samma lag.

Den brottsliga handlingen måste ha begåtts i Norge, på ett norskt fartyg, offshore plattform eller flygplan. Om det föreligger särskilda skäl kan ersättning utbetalas för en personskada som tillfogats en person i ett annat land om sökanden var bosatt i Norge vid tiden för skadan, 2 § voldsoffererstatningsloven.

²⁵ Global Report on Trafficking in Persons, UNODC 2009.

²⁶ Uppgifterna om brottskadeersättning och rutiner för utbetalning m.m. i Norge är hämtade från Kontoret for voldsoffererstatning och voldsoffererstatningsloven.

Vad ersättningen täcker

Regler om vad som kan ersättas återfinns i 2 kap voldsoffererstatningsloven. Dessa är

- Kostnader; sjukvårdskostnader inkl. avgifter, mediciner, resekostnader i samband med sjukvård, tandvårdskostnader, rättsliga avgifter, skador på kläder och andra personliga tillhörigheter som bars vid tiden för skadan, inkomstförlust (uppkommen och framtida), framtida kostnader föranledda av skadan.
- Bestående skada; ersättning utgår för bestående skador som står för en 15 % invaliditet som förväntas vara i minst tio år.
- Ideella skador; ersättning utgår med en klumpsumma som ersättning för sveda och värk samt för kränkning eller andra skador som inte är ekonomiska till sin natur. Det belopp som utbetalas baseras på prejudikat och administrativ praxis.

Begränsningar och ansökan

Ersättningens maximi- och minimibelopp regleras i 2 kap 11 § voldsoffererstatningsloven. Enligt denna regel utgår inte ersättning för skador som är mindre än 1000 NOK (ca 1 200 SEK). För skador som inträffat efter den 1 januari 2009 är den maximala ersättning som kan utgå 40 gånger folketrygdens grunnbeløp, vilket motsvarar drygt 2,8 miljoner NOK (ungefär 3,5 miljoner SEK).

Från ersättningen dras pengar som brottsoffret erhållit från andra enligt 2 kap 9 § voldsoffererstatningsloven. Detta kan vara statliga bidrag (socialförsäkring), pension, privata försäkringar eller skadestånd. Om sökanden bär något eget ansvar för att skadan uppkommit kan ersättningen jämkas, helt eller delvis, enligt 2 kap 10 § samma lag. Ersättningen är subsidiär till andra former av ersättningar.

Ärendet avgörs inte förrän rättsprocessen är avslutad. Samma sak gäller om det pågår ett tvistemål om skadestånd. Undantag från dessa krav kan göras i särskilda fall, 3 kap 14 § voldsoffererstatningsloven. Vidare framgår av 3 kap 14 § även att ersättningen utbetalas när det träffats en överenskommelse om att ersättning ska lämnas. Om ärendet inte kan avgöras av skäl som inte beror på den sökande kan utbetalning ske i förskott i den mån det kan anses rimligt.

Det krävs att brottet polisanmälts. När brottet anmäls måste brottsoffret ange att han eller hon vill att den skyldige ska betala skadestånd.

Ombud

Offer för människohandel har rätt till bistånd av en bistandsadvokat enligt 9 a kap 107 a § straffprocesslagen. En sådan ersätts av allmänna medel. Enligt 107 c § ska bistandsadvokaten tillvarata målsägandens intresse i samband med förundersökning och huvudförhandling. Bistandsadvokatens uppdrag upphör inte direkt då dom fallit. I bistandsadvokatens uppgifter ingår enligt praxis att ansöka om voldsoffererstatning. I människohandelsärendena vid Kontoret har sökanden företrätts av bistandsadvokat.

Människohandelsärenden

Kontoret har fått ett tiotal ansökningar från offer för människohandel de senaste åren. Ersättning har utgått för människohandel som begåtts i enbart Norge eller i Norge och i andra länder. Ett offer som utsatts för brott i både Sverige, Norge och Finland har fått ersättning för hela händelseförloppet av Kontoret om det funnits en norsk dom på brottsligheten. Det har också förekommit ärenden där förundersökningen är nedlagd men det är klarlagt att ansökan rörde en straffbar handling i Norge.

Avslag har förekommit då det varit fråga om ett brott där förundersökningen blivit nedlagd p.g.a. att det saknats bevis. Kontoret har även avslagit ansökan från offer för människohandel då det inte stått klart att det varit fråga om en straffbar handling.

För att ersättning ska utgå krävs det att brottet orsakat en fysisk eller psykisk skada. Vid våldtäkt presumeras en skada. Det har förekommit att kontoret har avslagit ansökan då det varit fråga om fysiskt våld eller övergrepp i Sverige och Finland men inte i Norge. Kontoret har hänvisat till Brottsoffermyndigheten om fråga varit om brott i Sverige.

Rutiner för utbetalningar

Utbetalning görs till det konto som uppgetts i ansökan. Kontoret anger kontonumret på en utbetalningsorder som skickas till en utbetalningscentral i Trondheim. Från utbetalningscentralen går besked till Statens center för ekonomistyrning som i sin tur drar pengar från Nationalbankens konto i Nordea. Kontoret bekräftar sedan utbetalningen och pengarna skickas till sökanden. Kontot ska vara sökandens eget eller bistandsadvokatens klientmedelskonto. Vid utbetalning till bistandsadvokaten ser Kontoret till att denne använder sitt klientmedelskonto och skickar sedan pengarna till advokaten. Utbetalning kan göras till andras konto men för det krävs en fullmakt.

Ersättningen kan även utbetalas per postanvisning, dock inte till utlandet. Det har förekommit i ärenden som avsett annan brottslighet än människo-

handel att utbetalning har gjorts till norska ambassaden i det aktuella landet. Då har sökanden hämtat ersättningen där.

Utbetalningarna ska göras på samma sätt för alla. Undantagen är barn, personer med ett mentalt funktionshinder och vissa andra fall.

Ersättning till barn som överstiger 75 000 NOK (ca 95 000 SEK) sätts in på ett överförmyndarspärtrat konto. Om någon av föräldrarna är förövare sätts pengarna alltid in på ett överförmyndarspärtrat konto. Överförmyndare finns i varje kommun. Kontoret anser att det är lättare för en lokal överförmyndare att administrera detta. Vårdnadshavarna kan ansöka hos överförmyndaren om utbetalning innan barnet blir myndigt.

Om sökanden har ett mentalt funktionshinder sätts beloppet in på överförmyndarspärtrat konto.

Kontoret har inga särskilda rutiner för utbetalningar till offer för människohandel. Vid utlandsbetalningar används IBAN-nummer. Beloppet skickas via Trondheim som i andra ärenden. Det sker en till två utlandsbetalningar per vecka.

Erfarenheter av om utbetalningarna kommer offren tillhanda

Kontoret gör inga efterhandskontroller av om ersättning har kommit offren tillhanda eller till godo. Det förekommer att utbetalningar avvisas av banken. Av de ca 2 500 utbetalningar som gjordes under januari-maj 2009 har det skett i ca tio ärenden. Det görs tre till fyra kontroller av utbetalningen innan den når sökandens konto. Ibland uppdagas ett felaktigt kontonummer i den interna kontrollen innan utbetalning sker.

I vissa ärenden är Kontoret mer försiktigt än i andra, för att undvika att pengarna hamnar i oriktiga händer. Detta gäller t.ex. i människohandelsärenden. Kontoret har då kontakt med offret och advokaten så att de kan avbryta utbetalningen om problem uppstår. Förfrågan görs om pengarna kommer till rätt person och handläggarna är försiktiga när de tar reda på var pengarna ska utbetalas. Det är Kontorets ansvar att se till att rätt person, t.ex. offret, får pengarna. Därefter upphör ansvaret. Kontoret kan skydda pengarna om offren vill det men om offren vill ha ut ersättningen saknas lagstöd för att hålla inne med denna.

Kontoret har inte upplevt några problem med utbetalningar. Utbetalningarna har mestadels gjorts till bistandsadvokaten. Om denna inte vill ta emot pengarna har de möjlighet att skicka ersättningen till ett norskt konsulat eller en norsk ambassad som i sin tur betalar ut till brottsoffret.

Det har hänt att offret inte hämtat ut betalning per postavi. Kontoret känner inte till att annan än sökanden har löst in avier i något fall.

Kontoret känner inte till att utbetalning till ett offer för människohandel inte har kommit offret tillhanda. Det har dock förekommit uppgifter i norska media om att ersättning har stulits från offer i utlandet.

En norsk advokat som varit ombud vid Kontoret i ett människohandelsärende uppger att hon fick ersättningen utbetald till sitt klientmedelskonto. Hon betalade det sedan till klientens bankkonto i hemlandet och säkerställde att pengarna kommit fram genom att ha kontakt med sökanden, även efter det att hon skickat pengarna.

Portugal

Människohandel i Portugal

Människohandelsbrottet infördes i lagstiftningen 1995. Lagen ändrades 2007 för att inkludera människohandel i syfte att utnyttja för tvångsarbete, organhandel eller andra former av människohandel. I november 2006 lanserade den portugisiska regeringen den första handlingsplanen mot människohandel, för 2007-2010.

Den första handlingsplanen inkluderar fyra strategiska områden för intervention inklusive en för kunskap och informationsspridning. 2006 dömdes 37 män och 12 kvinnor för människohandel eller sexuell exploatering. 2005 dömdes 42 män och 13 kvinnor för dessa brott. Under 2005 och 2006 var de flesta som dömdes för människohandel portugiser och ungefär 15 var utlänningar. Myndigheter rapporterar att siffrorna som presenterats gäller både brottet människohandel (Art 160 i strafflagen) och sexuell exploatering (Art 169 i strafflagen).

Statliga myndigheter tillhandahåller rättsligt skydd, medicinskt och psykosocialt stöd och boenden till stöd för offer för människohandel för sexuella ändamål. Ungefär 25 vuxna offer identifierades av statliga myndigheter under åren 2003-2007. De flesta av dessa var kvinnor. En man identifierades 2005 och två män 2007. Under samma period identifierades 12 barn, varav nästan alla flickor, av statliga myndigheter som offer för människohandel för sexuella ändamål. Två pojkar identifierades 2003 och en pojke 2007. Ungefär fem portugisiska offer identifierades under åren 2005-2007.²⁷

27 Global Report on Trafficking in Persons, UNODC 2009.

Statlig ersättning till brottsoffer

Statlig ersättning till brottsoffer regleras genom lagen *Decreto-Lei – Protecção às Vítimas de Crimes Violentos* (brottskyddslagen) från 20 oktober 1991 med senare gjorda ändringar.²⁸

Lagen ger rätt till ersättning för offer för uppsåtliga våldsbrott som begåtts på portugisiskt territorium eller ombord på portugisiska fartyg eller flygplan. Rätt till ersättning har även efterlevande till ett brottsoffer. Ansökan görs hos *Comissão para a Instrução dos Pedidos de Indemnização às Vítimas de Crimes Violentos* (Kommittén för prövning av ansökningar om ersättning till offer för våldsbrott, Kommittén), men ställs till justitieministern.

Ersättning utgår till brottsoffer som har lidit allvarlig kroppsskada. Ersättning utgår även till personer som har rätt till underhåll av en person som avlider till följd av brott. För att ersättning ska utgå måste skadan leda till permanent invaliditet, arbetsförmåga under minst trettio dagar eller att offret avlider. Brott mot den sexuella friheten eller det sexuella självbestämmandet anses vara våldsbrott även om de inte orsakat trettio dagars sjukdom. Skadan måste ha orsakat en allvarlig försämring i levnadsstandarden för brottsoffret eller de personer som har rätt till underhåll från brottsoffret.

Staten kan betala ut förskott på ersättningen men det görs enbart till offer för våld i hemmet, om brottet består i misshandel mellan makar eller personer som lever tillsammans under äktenskapsliknande former.

Om brottet begåtts utomlands kan ersättning endast utgå om den skadelidande är portugisisk medborgare och inte har rätt till ersättning från den stat på vars territorium skadan uppstod.

Det ställs inget krav på polisanmälan. När det gäller våld i hemmet måste det finnas ett klagomål eller en officiell rapport. Det ställs inte något krav på att avvakta utgången av polisundersökningen eller det straffrättsliga förfarandet innan ansökan görs. Ersättning kan utgå även om gärningsmannen inte har identifierats, åtalats eller dömts. Om gärningsmannen är känd måste brottsoffret i första hand begära skadestånd av denne, med vissa undantag. Ansökningar måste lämnas in inom ett år från det att brottet begicks eller inom sex månader om ansökan rör ersättning för skada som orsakats av våld i hemmet. Det finns undantag till dessa tidsgränser.

²⁸ Uppgifterna om brottsskadeersättning och rutiner för utbetalning m.m. i Portugal är hämtade från hemsidan för Europeiskt rättsligt nätverk samt Kommittén för prövning av ansökningar om ersättning till offer för våldsbrott.

Vad ersättningen täcker

Ersättning utgår endast för ekonomisk skada till följd av brottet såsom kostnader för sjukvård, saksador, förlorade kontanter, inkomstförlust samt lyte och men i den mån dessa skador påverkar förmågan att arbeta.

Begränsningar

Vid beräkning av ersättningen görs en skälighetsbedömning. Hänsyn tas bland annat till skadans omfattning och graden av försämring av levnadsstandard för offret eller underhållsberättigade personer. Belopp som erhållits från andra källor beaktas. Den statliga ersättningen kan sättas ned eller hållas inne mot bakgrund av sökandens uppträdande innan, under eller efter gärningen, mot bakgrund av hans eller hennes relation till gärningsmannen eller dennes omgivning eller om sökandens uppträdande strider mot rättskänslan eller den allmänna ordningen.

Sökanden kan begära ett förskott på ersättning som ännu inte har fastställts. Förskottet får inte överstiga en fjärdedel av maximibeloppet. Maximibeloppet är 30 000 euro. När det gäller offer för våld i hemmet fastställs förskottets storlek med beaktande av om brottet leder till allvarliga ekonomiska problem. Förskottet får inte överstiga den månatliga motsvarigheten till den nationella minimilönen under en period på tre månader (för närvarande 450 euro). Denna period kan förlängas med ytterligare tre månader eller, i särskilt ömmande fall, med ytterligare sex månader.

Brottsoffer kan få hjälp med ansökan av den portugisiska organisationen för stöd till brottsoffer. Det går inte att få rättshjälp för att upprätta ansökan.

Människohandelsärenden

Det har inte förekommit några ansökningar av offer för människohandel. Offer för människohandel kan dock ha rätt till ersättning om han eller hon uppfyller de krav som ställs, t.ex. på att brottet orsakat minst en månads oförmåga att arbeta.

Rutiner för utbetalningar

Kommittén betalar alltid till sökandens eget bankkonto. Sökanden tillfrågas efter varje utbetalning om hon eller han har fått pengarna på sitt konto. Om Kommittén inte får svar tillfrågas banken om pengarna har kommit in på kontot. Utbetalningar till barn brukar göras till bankkonto, som han eller hon får tillgång till på sin 18-årsdag. Föräldrarna kan ansöka vid domstol att få tillgång till pengarna.

Erfarenheter av om utbetalningarna kommer offren tillhanda

Kommittén känner inte till att det har förekommit några problem med utbetalningar eller brott i samband med dessa.

Spanien

Människohandel i Spanien

Människohandelsbrottet infördes i lagstiftningen 2008. Lagen kriminaliserar sexuell exploatering, tvångsarbete och andra former av utnyttjande. Innan den nya lagen introducerades, var vissa former av människohandel kriminaliserade genom brotten mot frihet, sexuell integritet och arbetarrättigheter, som etablerades genom strafflagen 1995. Den spanska strafflagen ändrades 1999, 2000, 2003 och 2007 för att omfatta fler former av människohandel. Regeringen har antagit en handlingsplan mot sexuell exploatering av barn och ungdomar för åren 2006-2008.

Myndigheter tillhandahåller offren tillfälliga uppehållstillstånd, rättslig hjälp, medicinsk och psykosocial hjälp samt boenden. Ideella organisationer tillhandahåller medicinskt och psykosocialt stöd samt boenden.²⁹

En genomgripande plan mot människohandel för sexuella ändamål förbereds i vilken sju ledande ministerier deltar. Den koordineras av Jämställdhetsministeriet. Planen kommer att pågå under 2009-2012. Syftet med denna är bl.a. att ge offren ett genomgripande skydd. Det innebär t.ex. sjukvård, arbets- eller uppehållstillstånd, integration i samhället och arbetslivet samt ett ekonomiskt anslag som garanterar uppehållet för offren under perioden för övervägande eller offrets möjliga återvändande till hemlandet om så begärs.

Statlig ersättning till brottsoffer

Lagen om hjälp och assistans för offer för uppsåtliga vålds- och sexualbrott som är begångna i Spanien infördes den 11 december 1995 i lag 35/95.³⁰

Lagen ger rätt till ersättning för personer som tillfogats en allvarlig kroppsskada eller allvarlig skada på fysisk eller psykisk hälsa till följd av brott, Art 4 i lagen. Rätten omfattar även överlevande släktingar till ett offer som avlidit till följd av brott. Ansökan görs hos *La Dirección General de Costes de Personal y Pensiones Públicas* (Generaldirektoratet för personalkostnader och pensio-

29 Global Report on Trafficking in Persons, UNODC 2009.

30 Uppgifterna om spansk brottsskadeersättning och rutiner för utbetalningar m.m. är hämtade från hemsidan för Europeiskt rättsligt nätverk, *Clases Pasivas* och *Dirección General del Tesoro y Política Financiera*.

ner). Generaldirektoratet är underställt Ekonomi- och Finansdepartementet och hanterar *Clases Pasivas*, som bl.a. betalar ut brottskadereparation. Sökanden måste ha polisanmält brottet. Alla rättsvårdande myndigheter är skyldiga att upplysa brottsoffer om rätten till ersättning. Ansökan ska framställas senast ett år efter brottet, Art 7 i lag 35/1995. Denna tidsfrist förlängs under tiden rättsprocessen pågår. Det rättsliga förfarandet måste vara avslutat innan ansökan görs, Art 9 i lag 35/1995. Inom ramen för brottmålsprocessen prövar domstolen gärningsmannens betalningsförmåga. Om gärningsmannen är insolvent får brottsoffret full ersättning av staten. Det är möjligt att få ersättning även om gärningsmannen inte är identifierad eller frihetsberövad, Art 9 i lag 35/1995.

Rätten till ersättning tillkommer spanska medborgare, medborgare i någon annan av EU:s medlemsstater, personer som stadigvarande vistas i Spanien och medborgare i länder som Spanien har ett ömsesidigt avtal med på detta område, Art 2.1 i lag 35/1995. Om brottet är begånget i ett annat land än Spanien ska ersättning krävas i det land där brottmålsförfarandet pågår, vilket normalt är det land i vilket brottet begicks.

Vad ersättningen täcker

- Övergående skada. För att få ersättning för övergående skada ska sökanden vara oförmögen att arbeta under mer än sex månader samt sakna ersättning via socialförsäkringssystemet (t.ex. sjukersättning eller socialbidrag). Ersättning utgår under högst 18 månader med möjlighet att i vissa fall förlänga tiden till 30 månader.
- Bestående skada. Ersättning utgår om invaliditeten är minst 33 %. För denna ersättning spelar det ingen roll om ersättning uppbärs via socialförsäkringssystemet. Beloppet beräknas med hänsyn till offrets ekonomiska situation, antalet personer som är ekonomiskt beroende av offret samt graden av invaliditet.
- Sexualbrott. Vid sexualbrott där offret lidit psykisk skada utgår ersättning för terapeutisk behandling oberoende av om offret uppbär ersättning via socialförsäkringssystemet eller annan inkomst.

Utöver ovanstående poster utgår ersättning vid dödsfall för t.ex. begravningskostnader.

Ersättning kan utgå även om en försäkring täcker skadan förutsatt att försäkringsersättningen är mindre än den statliga ersättningen, Art 5 i lag 35/1995. Detsamma gäller om gärningsmannen har betalat delar av skadeståndet. Ersättning kan utgå i förskott om det kan bevisas att offret eller de efterle-

vande (om offret har avlidit) har ekonomiska svårigheter, Art 10 i lag 35/1995. Rättshjälp är inte nödvändig vid ansökan eftersom det inte krävs biträde av advokat eller juridiskt ombud. Kravet kan framställas av offret eller dennes företrädare.

Människohandelsärenden

Clases Pasivas har inte handlagt något ärende om människohandel och förklarar detta med att människohandelsbrottet i sig inte berättigar till ersättning.

Rutiner för utbetalningar

Den avdelning inom Ekonomi- och Finansdepartementet som handlägger ansökningar om ersättning är inte samma avdelning som gör själva utbetalningen. Utbetalningarna sköts av *Dirección General del Tesoro y Política Financiera* (ung. Generaldirektoratet för Statskassa och Finans) som även den sorterar under Ekonomi- och Finansdepartementet. Utbetalning görs alltid till sökandens bankkonto. Betalningsmottagaren ska begära att Generaldirektoratet för Statskassa och Finans registrerar hans/hennes uppgifter, både person- och bankuppgifter, i statsförvaltningens nationella databas över borge-närer. Ansökningsblanketten finns som bilaga i förordning PRE/1576/2002. Bankkontot ska vara sökandens eget. Dessutom måste sökanden uppvisa ett bevis, såsom en kopia på bankbok eller ett intyg på vem som är kontoinnehavare, med bankens stämpel på.

Ersättningen antas vara utbetald om mottagande bank inte återsänder betalningen inom den tid som anges i nämnd förordning. Kontrollen bör göras av det administrativa organ som är ansvarigt för handläggningen, eftersom utbetalningen alltid görs på uppdrag av det organet.

Utbetalningarna till offer i andra länder görs på ett liknande sätt även om de görs via ett ombud (utbetalande bankkontor), som är den som mottar betalningsordern.

Det finns inga särskilda rutiner för utbetalningar till barn eller sexualbrotts-offer. Vid utbetalningar till barn är vårdnadshavare eller juridisk representant inblandad.

Erfarenheter av om utbetalningarna kommer offren tillhanda

Dirección General del Tesoro y Política Financiera saknar kännedom om att det förekommit brottslighet i samband med utbetalningarna.

Storbritannien

Människohandel i Storbritannien

Den nya sexualbrottslagen (*Sexual Offences Act 2003*) som trädde i kraft i maj 2004 innebar att en rad handlingar kriminaliserades i England, Wales och på Nordirland. En av dessa var människohandel för sexuella ändamål. Den skotska motsvarigheten finns i 22 § *Criminal Justice Act 2003*. Straffbudet *trafficking for exploitation* reglerar människohandel för andra än sexuella ändamål, däribland människohandel för tvångsarbete och avlägsnande av organ. Den infördes i *Asylum and Immigration (Treatment of Claimants, etc.) Act 2004*. En handlingsplan för att bekämpa människohandel antogs 2007.

United Kingdom Human Trafficking Centre (UKHTC) öppnades 2006. Det är en myndighet som för samman experter från olika områden. Centret har ansvar för alla former av människohandel och som syfte att förbättra och koordinera de brottsbekämpande myndigheternas åtgärder mot människohandel. Flera polisenheter i Storbritannien har som sitt specialområde att utreda människohandel.

2006 dömdes 32 personer för människohandel och 2007 dömdes 23 personer.

Förenade kungarikets regering har sedan 2003 stöttat ett projekt som kallas Poppy. Projektet drivs av organisationen *Eaves Housing for Women*. Projektet tillhandahåller boende och stöd till vuxna kvinnor som trafikerats till Förenade kungariket för sexuella ändamål. Under åren 2003-2007 har Poppy-projektet, antingen genom utåtriktad verksamhet eller med boende och stöd, hjälpt 353 offer. Samma period var de som hänvisades till Poppy-projektet mestadels från Central- och Östeuropa, Öst- och Västafrika samt Östasien. Av de som hänvisats till Poppy-projektet blev inte alla identifierade som offer för människohandel.

I Skottland påbörjades 2004 projektet TARA för att hjälpa kvinnor som trafikerats till Skottland för sexuella ändamål.

Under 2006 och 2007 hade alla som identifierades som offer utsatts för människohandel för sexuella ändamål såsom detta reglerats i *Sexual Offences Act* från 2003. Inget av dessa offer hade trafikerats för tvångsarbete, slaveri eller för avlägsnande av organ.³¹

³¹ Global Report on Trafficking in Persons, UNODC 2009.

Enligt UKHTC identifierades 148 offer mellan april och juni 2009.³²

Stödorganisationer som arbetar med att hjälpa offer för människohandel vittnar om att de flesta offren vill stanna i Storbritannien och att svårigheten att få uppehållstillstånd är ett stort problem.

Statlig ersättning till brottsoffer

Den brittiska lagstiftningen om statlig ersättning till brottsoffer utgörs av *Criminal Injuries Compensation Act 1995* (brottsskadelagen) samt *Criminal Injuries Compensation Scheme*.³³ Den senare innehåller en mer detaljerad beskrivning av ersättningsystemet samt tariffer för ersättnings storlek.

Bestämmelserna ger rätt till ersättning för personer som har lidit fysisk eller psykisk skada (eller bådadera) till följd av ett våldsbrott, stycke 6 och 8 i *Criminal Injuries Compensation Scheme*. Under vissa förutsättningar kan hot om våld klassificeras som våldsbrott. Då ett sexualbrott lett till enbart psykisk skada utgår ersättning enligt stycke 9 (c) om offret inte samtyckte till brottet i fråga. Rätt till ersättning tillkommer även närstående till ett offer som avlidit, stycke 37-44.

Ersättningsystemet administreras av *Criminal Injuries Compensation Authority* (CICA). Brottet måste enligt stycke 13 (1) med vissa undantag vara polis-anmält. Polisundersökningen eller det straffrättsliga förfarandet behöver inte vara avslutat innan ansökan görs. Vanligtvis väntar dock CICA med sitt beslut tills rättegången har slutförts. Ersättning kan utgå även om gärningsmannen inte är identifierad. Det är inte nödvändigt att först försöka få ersättning från gärningsmannen. Däremot dras eventuell ersättning som gärningsmannen betalat till offret av från den ersättning som beviljas av CICA. Detsamma gäller enligt stycke 45-49 annan ersättning som offret erhållit för skadan. Enligt stycke 18 ska ansökan, med vissa undantag, ha inkommit inom två år från det att händelsen inträffade. Vid prövningen av ansökan tar CICA hänsyn till vem som skadats och när händelsen ägde rum. Därutöver kontrolleras huruvida sökanden har samarbetat fullt ut med polisen och med CICA. Man undersöker också eventuella uppgifter om sökanden i kriminalregistret och sökandens uppträdande före, under och efter den händelse som ledde till skadan, stycke 13.

³² <http://www.ukhtc.org>.

³³ Uppgifterna om brottsskadeersättning och rutiner för utbetalningar m.m. i Storbritannien är hämtade, om inget annat anges, från CICA samt *Criminal Injuries Compensation Act (1995)* och *Criminal Injuries Compensation Scheme*.

Ersättning utgår endast för skador orsakade i Storbritannien, stycke 8. På Nordirland gäller andra regler.

Beräkning av ersättningen

Ersättning utgår för fysiska och psykiska skador, inkomstförlust och extra utgifter. Vid dödsfall utgår anhörigersättning.

Criminal Injuries Compensation Scheme innehåller över 400 skadebeskrivningar samt uppgifter om standardersättning som CICA kan betala ut för sveda och värk. Om ett brottsoffer lider skada på mer än ett av de sätt som kvalificerar för ersättning, kommer ersättningen att uppgå till det högsta belopp som kan beviljas för den allvarligaste skadan, plus 30 % av schablonbeloppet för den näst allvarligaste skadan och, i tillämpliga fall, 15 % av schablonbeloppet för den tredje allvarligaste skadan, se stycke 27 *Criminal Injuries Compensation Scheme*. I vissa fall finns möjlighet till kompletterande ersättning för inkomstförlust och särskilda utgifter. Ersättningen uppgår till minst 1 000 GBP (ca 12 000 SEK) och högst 50 000 GBP (ca 600 000 SEK), stycke 24-25.

Det behövs normalt inte rättshjälp för att göra ansökan, men sådan kan ges via en advokat eller ett rättshjälpscentrum (*Law Centre*). Ersättning utgår inte för juridisk rådgivning för att fylla i ansökan, stycke 19 (2).

Den oberoende ideella organisationen *Victim Support* kan hjälpa till att fylla i ansökan och ge information om hur systemet fungerar men tillhandahåller inte juridisk rådgivning. En medborgarbyrå eller en organisation för sociala rättigheter kan också ge råd. I oktober 2009 infördes möjligheten att göra ansökan per telefon. Möjligheten infördes eftersom CICA blivit uppmärksamma på att vissa sökande inte är läs- och skrivkunniga.

Människohandelsärenden

Enligt CICA utgår ersättning för skador och inte för människohandel i sig. Ersättningen baseras på skadorna och inte på vad som orsakade skadorna. CICA har inga särskilda rutiner för människohandelsärenden utan behandlar dem på samma sätt som alla andra ärenden. Ersättningsystemet är enligt CICA inte utformat för människohandelsoffer. Andra former av stöd är viktigare för dessa offer. Offer som "frivilligt" utsatt sig för prostitution har svårt att styrka att de inte samtyckt till brott. Detta krav måste vara uppfyllt för att ersättning ska utgå vid sexualbrott då offret inte tillfogats fysisk skada.

CICA kan inte dela med sig av beslut i enskilda ärenden eftersom de skyddas av *Data Protection Act*. Det är omöjligt för CICA att uppskatta antalet

människohandelsärenden eftersom deras IT-system endast registrerar skador och inte vilket brott som orsakade skadan. CICA bekräftar att de har betalat ersättning till offer för människohandel vid ett antal tillfällen.

Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) har publicerat en rapport om brottsskadeersättning till offer för människohandel. Ett kapitel handlar om Förenade kungariket. Rapporten utpekar begränsningar i människohandelsoffrens möjligheter att få ersättning med gällande lagstiftning. Sökanden måste ha polisanmält brottet inom viss tid och varit beredd att samarbeta med polis och åklagare. CICA kan avslå ansökningar om offret har varit inblandat i brottslig verksamhet eller provocerat fram våldet genom att uppträda aggressivt eller börja ett slagsmål. Ett sådant exempel är de offer för tvångsarbete som fått avslag på sina ansökningar eftersom de reste in i landet illegalt. Ytterligare en inskränkning i rätten till ersättning är att offret inte får bo tillsammans med gärningsmannen vid tiden för brottet såvida inte denne senare döms i en rättegång. Bakgrunden till detta är att CICA vill undvika att gärningsmän kan tillgodogöra sig ersättning själva. Vidare tar rapporten upp att ersättning från CICA ofta blir lägre än en motsvarande ersättning från gärningsmannen i dom, eftersom den statliga ersättningen bygger på ett tariffsystem. Ytterligare en begränsning som rapporten tar upp är kravet på fysisk skada. En annan är att offren ofta återvänder till sina respektive hemländer snabbt, vilket försvårar för dem att bevaka sina intressen hos CICA, att tillhandahålla bevis o.s.v.

Enligt OSSE-rapporten har Poppy-projektet vidarebefordrat 12 fall till jurister av vilka åtta har skickats till CICA. I juli 2007 kom det första beslutet från CICA om att tillerkänna offer för människohandel ersättning. Dessa ärenden rörde två rumänska kvinnor som trafikerats till England för att utnyttjas sexuellt. Gärningsmännen dömdes för våldtäkt och för att ha kontrollerat prostitution. Kvinnorna erkändes av Poppy-projektet som offer för människohandel. De tillerkändes ersättning för dels sveda och värk dels inkomstförlust, för den tid de hade hållits kvar mot sin vilja.³⁴

Enligt Anti-Slavery International fick de människohandelsoffer som tillerkänts ersättning hjälp av pro bono-enheten på Lovell's juristbyrå i samarbete med Poppy-projektet. Sedan de första två ärendena (se ovan) har CICA beslutat om ersättning i ytterligare tre ärenden, och utöver dessa har fyra ansökningar gjorts. I ett av dessa har en förhandsutbetalning gjorts.³⁵

34 Compensation for Trafficked and Exploited Persons in the OSCE Region, OSCE ODIHR 2008.

35 Janice Lam och Klara Skrivankova, Opportunities and Obstacles: Ensuring access to compensation for trafficked persons in the UK, Anti-Slavery International 2009.

Rutiner för utbetalningar

I CICA:s *Criminal Injuries Compensation Scheme 2008 – A guide* anges att utbetalning av ersättning i första hand görs som en engångsutbetalning. En sådan utbetalning är dock endast möjlig att göra om det står klart vilken den fysiska skadan och den ekonomiska förlusten är. Om det är troligt att ärendet blir fördröjt under lång tid kan CICA göra en eller flera förhandsutbetalningar.

CICA kan även komma överens med den sökande om att ersättningen, i stället för att betalas ut med ett engångsbelopp, används för att betala en livränta som ger sökanden en inkomst över en rad år. Detta görs endast på begäran av sökanden och sker sällan. Oftast är orsaken till att detta görs de skattefördelar det medför.

Ersättningen betalas med check till sökanden eller deras ombud. Checken skickas i vanligt brev till den adress som sökanden uppgett i samband med att denna skriftligt godtar ersättningsbeslutet. Eftersom offren måste skriva på att de accepterar den ersättning som beslutats vet de också om att det kommer att göras en utbetalning inom kort.

Om sökanden är under 18 år sätts ersättningen in på ett räntebärande konto i sökandens namn. Detta gäller oavsett i vilket land barnet har sitt hemvist. Ersättningen med ränta betalas till sökanden när de fyller 18. CICA tillåter förskott på utbetalning till omyndiga om pengarna ska användas till barnets utbildning, nytta eller väl. Om en förskottsutbetalning görs kräver CICA ett bevis, normalt ett kvitto, som styrker att pengarna gått till uppgivna ändamål. Om sådana bevis inte lämnas görs inga ytterligare förskottsutbetalningar. CICA kan betala ut hela ersättningen till en person som är 16 eller 17 år och bor själv. Om ansökan gäller en vuxen som är omyndigförklarad betalas ersättningen till dennes förmyndare.

Det görs listor på de utbetalningar som gjorts, där det framgår vem som fått ersättning, födelsedatum och ärendenumret. Det framgår också om en check har lösts in. Checkar som inte lösts in återkallas och CICA tar kontakt med sökanden för att kunna göra en ny utbetalning.

För att ge ett bättre skydd mot bedrägeri har CICA för avsikt att år 2011 ha övergått till att göra de flesta utbetalningar elektroniskt till sökandens bankkonto. CICA kommer inte att gå med på att göra utbetalning till andra än sökanden. Om sökanden har överenskommit med ett ombud att betala

arvode, är det sökandens ansvar att betala ombudet när utbetalning gjorts. De kommer att ha särskilda arrangemang för personer som saknar bankkonton.

Erfarenheter av om utbetalningarna kommer offren tillhanda

CICA gör inte själva någon kontroll av om ersättningen kommit offren tillhanda. Däremot får de uppgifter på om en check har lösts in eller inte. Det förekommer att annan än brottsoffret löser in checkar. Det kan röra sig om en före detta partner eller någon annan som utger sig för att vara brottsoffret. Det har också förekommit att checkar har förfalskats. Det nya systemet kommer att vara mer säkert och det är en av anledningarna till att man vill byta system. Om det har förekommit problem med utbetalningar, t.ex. att de blivit stulna, skulle inte CICA bli inblandade utan polisen. CICA utreder inte själva misstankar om bedrägeri utan överlåter det till polisen. Under vissa förutsättningar kan CICA ställa ut en ny check till brottsoffret.

CICA känner inte till att utbetalning av ersättning till människohandelsoffer inte kommit offren tillhanda.

När offren företräds av ombud skickas checken till ombudet som vanligtvis drar av arvudet från ersättningen. Det har förekommit att offer hävdar att de inte vetat i förväg vilket arvudet skulle bli.

Enligt Poppy-projektet har utbetalningarna till offer för människohandel gjorts direkt till offren i de ärenden där ansökningar gjorts av jurister som Poppy anlitat. Offren har varit bosatta i Storbritannien då utbetalningen gjordes och kommit offren tillhanda. Problemet med utbetalningar är enligt Poppy snarare att närstående till offren spenderar pengarna.

Tjeckien

Människohandel i Tjeckien

Människohandelsbrottet är kriminaliserat i Tjeckien sedan 2002.³⁶ Lagen ändrades 2004 för att omfatta människohandel för tvångsarbete samt andra tvångstjänster.

En särskild människohandelsavdelning inom enheten för organiserad brottslighet vid kriminalpolisens utredningskontor startade 1996, med uppgift att utreda människohandel. En särskild tvångsarbetsavdelning startade 2006. 2007 arbetade 50 poliser heltid med att bekämpa människohandel inom dessa avdelningar. Två personer dömdes 2006 för människohandel och 20 personer dömdes 2005.

Ett särskilt program för stöd och skydd av människohandelsoffer skapades 2003. Systemet tillhandahåller omvårdnad, skydd, boenden, underhåll, arbetstillstånd och uppehållstillstånd. Därutöver ges medicinsk, psykologisk och rättslig hjälp samt hjälp med utbildning. För närvarande tillhandahålls stöd genom programmet av de ideella organisationerna *La Strada* Tjeckien och *Caritas* Tjeckien – Magdalaprojektet samt av IOM.³⁷ Utöver det stöd som erbjuds genom detta program ger socialstödslagen, som trädde i kraft i januari 2007, rätt till stöd i form av boenden. Detta tillhandahålls oftast av ideella organisationer.

Ett system för att hänvisa offren till aktörer som tillhandahåller stöd har funnits sedan 2003. I detta ingår Inrikesdepartementet, olika polisenheter, ideella organisationer, IOM samt flyktingorgan.

Alla som dömdes för människohandel 2005-2006 utsatte sina offer för utnyttjande för sexuella ändamål. Under 2005 identifierades 43 offer och under 2006 identifierades 72 offer. Av de offer som fått hjälp i det ovan nämnda stödprogrammet under 2005 hade 17 utsatts för människohandel för sexuella ändamål. Under 2006 hade tio offer utsatts för människohandel för sexuella ändamål och fyra för tvångsarbete.

Det har meddelats en dom med skadestånd till ett offer för ett människohandelsförfarande. Det var under 2008 och domen gällde koppleri. Det skadestånd som utdömdes var på 120 000 CZK (ca 50 000 SEK) för psykiskt lidande (i form av posttraumatiskt stressyndrom) och 3 000 CZK (ca 1 200

³⁶ Uppgifter om människohandel i Tjeckien är hämtade, om inte annat anges, från Global Report on Trafficking in Persons, UNODC 2009.

³⁷ Ministry of Interior, Security Policy Department, 2008 Status Report on Trafficking in Human Beings in the Czech Republic.

SEK) för fysiskt lidande (i form av ett brutet revben). Löneutmätning pågår från gärningsmannens lön. Enligt *La Stradas* personal har offrets pojkvän tillgång till hennes bankkonto.

Statlig ersättning till brottsoffer

Den tjeckiska lagen om ersättning till brottsoffer (brottsofferlagen), lag 209/1997, trädde i kraft den 1 januari 1998.³⁸ Enligt lagens 1 – 2 § utgår ersättning till personer som lidit personskada till följd av ett brott. Ersättning betalas endast ut om den poängbaserade bedömningen för sveda och värk uppgår till minst 100 poäng, 6 § brottsofferlagen. Ersättning betalas också ut till efterlevande till brottsoffer som avlidit till följd av brottet, under förutsättning att den avlidne svarade för dessa personers underhåll eller var skyldig att betala underhåll till dem. Ansökan görs till *Ministerstva spravedlnosti* (Justitieministeriet). Sökanden måste polisanmäla brottet så snart som möjligt, 6 §. Alla rättsvårdande myndigheter är skyldiga att upplysa brottsoffer om rätten till ersättning. Ansökan ska lämnas in inom ett år från att brottsoffret fick kännedom om skadan, 9 §.

Lagen omfattar tjeckiska medborgare eller statslösa personer som har beviljats permanent uppehållstillstånd eller uppehållstillstånd för en längre tids vistelse i Tjeckien. Ersättning utgår oavsett var brottet inträffade. Utländska medborgare har rätt till ersättning om detta följer av ett internationellt avtal som är bindande för Tjeckien. Tjeckien har den 1 juni 2006 införlivat bestämmelserna i EU:s direktiv om ersättning till brottsoffer i sin lagstiftning och ersättning betalas därmed ut till personer som stadigvarande bor i en annan EU-medlemsstat, 14 d §, för brott som begåtts i Tjeckien.

Ersättning betalas ut till brottsoffret om gärningsmannen döms för det brott som förorsakade personskadan eller om gärningsmannen blir frikänd p.g.a. psykisk sjukdom, 5 §. Under vissa förutsättningar är det inte nödvändigt att invänta ett sådant avgörande, t.ex. om gärningsmannen är okänd eller det inte går att delge honom eller henne åtalet. För att ersättning ska utgå i sådana fall krävs det att polisutredningen inte lämnar några tvivel om att ett brott begåtts som vållat offret en personskada, 5 §.

Ersättning utgår inte om offret kan kompenseras från annat håll, 4 §. Ersättningen kan sänkas eller helt utgå med hänsyn tagen till brottsoffrets sociala situation och medvållande från brottsoffrets sida, 8 §. Vidare beaktas om brottsoffret uttömt alla rättsliga möjligheter för att få skadestånd av gär-

38 Uppgifter om brottsskadeersättning och rutiner för utbetalning m.m. i Tjeckien är hämtade från hemsidan för Europeiskt rättsligt nätverk, Justitieministeriets avdelning för statlig ersättning och lag 209/1997.

ningsmannen eller annan, brottsoffrets uppträdande i samband med brottet, om brottsoffret gick med på att åtal väcktes mot gärningsmannen och om brottsoffret vägrade att vittna under det straffrättsliga förfarandet, 6 §.

Vad ersättningen täcker

Ersättning utgår enligt 7 § för inkomstförlust och sjukvårdskostnader. Efterlevande till brottsoffret kan ansöka om ersättning för begravningskostnader och underhållskostnader.

Ekonomisk hjälp betalas ut antingen i en klumpsumma på 25 000 CSK (ca 10 000 SEK), eller med ett belopp som motsvarar inkomstförlust och kostnader för behandling, 7 §. Ersättning som brottsoffret fått från andra källor, t.ex. försäkringsbolag, dras av från detta belopp. Det högsta belopp som utbetalas är 150 000 CSK (ca 63 000 SEK). Något lägsta belopp finns inte fastställt. Klumpsumman på 25 000 CSK kan fungera som ett förskott. Detta belopp blir då tillgängligt först och om den faktiska storleken på förlusten senare kan styrkas betalas mellanskillnaden ut då.

Det ställs inte krav på att sökanden ska företrädas av ombud vid ansökan. Om brottsoffret anlitar ett ombud får han eller hon själv stå för kostnaderna. De som inte har råd med juridiskt bistånd kan lämna in en ansökan till Tjeckiens advokatkammar för att få sig en advokat tilldelad.

Människohandelsärenden

Enligt avdelningen för statlig ersättning vid Justitieministeriet har det inte gjorts någon ansökan av offer för människohandel.

Enligt *La Strada* är anledningen till att inga ansökningar gjorts att kraven på fysisk skada är så höga. Ett brutet revben har enligt organisationen inte ansetts vara en tillräckligt allvarlig skada för att ersättning ska utgå. Ersättningarna är dessutom låga. Ett annat skäl är att ersättning för vissa kostnader redan täcks av de ideella organisationerna, ibland genom det särskilda programmet för stöd till offer för människohandel. Det är inte heller aktuellt att begära ersättning för inkomstförlust eftersom offren under sin tid i prostitution har varit arbetslösa. Slutligen är ett skäl till att ansökningar inte har gjorts enligt *La Strada* att offren måste betala tillbaka ersättningen om de senare får skadestånd av gärningsmannen.

Rutiner för utbetalningar

Offren väljer själva om utbetalning ska göras till ett bankkonto eller via postavi. Hela beloppet betalas ut på en gång. Sökanden anger sitt bankkontonummer i ansökan och skriver under, antingen själv eller via ombud.

Justitieministeriet gör ingen kontroll av vems bankkonto som står angivet. Om utbetalning görs med postavi skickas denna till sökandens adress. Sökanden måste legitimera sig på postkontoret för att få pengarna. Justitieministeriet sköter utlandsutbetalningar på samma sätt. Utbetalningar till barn görs till förmyndaren. Utbetalningar till offer för sexualbrott och offer för människohandel görs på samma sätt som till övriga offer. Om det uppstår problem med en utbetalning så löser Justitieministeriet det från fall till fall. Om det exempelvis misstänks föreligga en intressekonflikt mellan en minderårig och deras förmyndare så kan ministeriet föreslå att en domstol utser en person som får förvalta pengarna.

Erfarenheter av om utbetalningarna kommer offren tillhanda

Avdelningen för statlig ersättning vid Justitieministeriet saknar kännedom om att det förekommit kriminalitet i samband med utbetalningar. Det har inte förekommit stölder av postavier. Systemet upplevs som ganska säkert. Utbetalning görs endast då postkontorets personal är övertygade om att personen med postavin är rätt person. Personen identifieras med namn, adress och födelsedatum med hjälp av ID-kort.

Ungern

Människohandel i Ungern

Lagstiftning avseende människohandel infördes 1998. Det finns en särskild enhet inom polisen för bekämpande av människohandel, terrorism, narkotikasmuggling, penningtvätt och annan ekonomisk brottslighet. 20 poliser arbetade heltid för att bekämpa människohandel under 2007. 2005 dömdes 24 personer för människohandel och 2006 dömdes sex personer. Statliga myndigheter tillhandahåller rättsligt skydd, tidsbegränsade uppehållstillstånd, skolbidrag, stöd för återvändande, medicinskt och psykosocialt stöd samt boenden. Även ideella organisationer tillhandahåller boenden. Statliga myndigheter identifierade 28 offer 2005 och 5 offer 2006.

Det finns ett officiellt system för att hänvisa människohandelsoffer till aktörer som tillhandahåller stöd. Ett särskilt boende för människohandelsoffer har 50 sängplatser. Under 2005 bodde där sex offer, inklusive en minderårig person. Av dessa var fem ungrare och en rumän. Under 2006 bodde 15 personer där, inklusive sex minderåriga. Av dessa var 14 ungrare och en rumän. Samtliga hade trafikerats för sexuella ändamål. Fem av dem som dömdes för människohandel under åren 2003-2007 var minderåriga.³⁹

39 Global Report on Trafficking in Persons, UNODC 2009.

Statlig ersättning till brottsoffer

Det finns två typer av statlig ersättning till brottsoffer i Ungern. Det ena kallas för direkt ekonomiskt bistånd och det andra för statlig ersättning. Biståndet utgår till offer för alla typer av brott och täcker kostnader för bl.a. boende, mat och sjukvård. Ansökan om bistånd ska göras inom tre arbetsdagar från att brottet begicks. Maxbeloppet under 2009 var ca 270 euro. Bistånd kan utgå oberoende av sökandens ekonomiska situation. Brottsoffer kan vara berättigade till både direkt ekonomiskt bistånd och statlig ersättning.

Statlig ersättning till brottsoffer utgår enligt 2005 års lag CXXXV om hjälp till brottsoffer och statlig ersättning (brottsofferlagen).⁴⁰

Enligt lagens 6 § utgår ersättning till fysiska personer som utsatts för uppsåtligt våld i samband med brott om brottet lett till att offret avlidit eller fått allvarliga skador på sin fysiska integritet eller hälsa. Utöver den skadelidande kan ersättning under vissa förutsättningar även utgå till närstående till den som utsatts för ett uppsåtligt våldsbrott, som allvarligt skadat dennes fysiska integritet eller hälsa eller lett till att offret avlidit.

Ansökan görs hos *Igazságügyi hivatal* (Justitieministeriets) lokala brottsofferjour. Dessa är enligt lag skyldiga att hjälpa till med att fylla i ansökan. Brottet måste vara polisanmält men ansökan kan göras innan rättsprocessen är avslutad. Det är inte nödvändigt att först försöka få ut ersättning av gärningsmannen. Ersättning kan utgå även om gärningsmannen är okänd. Ansökan måste, med vissa undantag, göras inom tre månader från det att brottet begicks. Ersättning från andra källor avräknas från den statliga ersättningen. För att ersättning ska utgå får sökandens månadsinkomst inte överstiga ca 540 euro efter skatt. I 8 § görs en uppräknning av omständigheter som leder till att ersättning inte betalas ut. Exempel på sådana omständigheter är att den sökande genom sitt handlande själv framkallat brottet eller bidragit till skadan. Ersättning kan heller inte beviljas för skada som redan ersatts på annat sätt eller skada som helt eller delvis täcks av försäkring. Ersättning beviljas inte heller om sökanden vägrar samarbeta under det straffrättsliga förfarandet eller skadeståndsutredningen, eller om sökanden själv gjort sig skyldig till brott i samband med det brott som orsakat skadan.

Ersättning kan enligt 1 § brottsofferlagen beviljas ungerska medborgare, medborgare i någon av EU:s medlemsstater, statslösa som lagligen uppehåller sig i Ungern, offer för människohandel, personer som har rätt till detta

⁴⁰ Uppgifterna om brottskadeersättning och rutiner för utbetalning m.m. i Ungern är hämtade från hemsidan för Europeiskt rättsligt nätverk, Justitieministeriet samt 2005 års lag CXXXV om hjälp till brottsoffer och statlig ersättning.

enligt nationella eller bilaterala avtal mellan deras land och Ungern, samt personer som är bosatta i eller varaktigt och lagligen uppehåller sig i någon av EU:s medlemsstater. Statlig ersättning kan även beviljas personer som fått ungerskt inrese- eller uppehållstillstånd.

Vad ersättningen täcker

Ersättningen betalas ut i en engångssumma eller som månatlig ersättning, 7 § brottsofferlagen. Engångssumman avser att kompensera för den ekonomiska förlust som skadan orsakat. Det högsta belopp som utgår är ca 400 euro. Om den skadelidande på grund av brottet inte är arbetsför under minst sex månader kan denne få månatliga delutbetalningar av ersättning för inkomstförlust. Det högsta belopp som kan utgå varje månad är 270 euro under högst tre år.

När ett engångsbelopp betalas ut kan brottsoffret även helt eller delvis få ersättning för sakskada.

Människohandelsärenden

En kvinna som utsatts för människohandel för sexuella ändamål har ansökt om direkt ekonomiskt bistånd. Hon tillerkändes sådant med 28 000 HUF (ca 1 100 SEK) för mat, mediciner och resekostnader. Hon har inte ansökt om statlig ersättning. Ytterligare ett offer för människohandel har ansökt om ersättning men hon återkallade sin ansökan innan beslut var fattat.

Rutiner för utbetalningar

Efter beslutet utbetalar Justitieministeriet ersättningen inom tio arbetsdagar. Betalningen skickas genom posten eller överförs till offrets bankkonto. Det finns inga särskilda rutiner för brottsoffer som bor utomlands. Offret kan få ersättningen antingen per post eller till ett bankkonto. Om offret är ett barn kan utbetalning göras till barnets rättsliga företrädare.

Justitieministeriet kontrollerar i efterhand om betalningen har gått fram. Det är dock inte nödvändigt vid överföring till bankkonto. Om ersättningen skickas per post och posten inte kan leverera pengarna så får ministeriet veta det. I sådana fall görs försök att återigen skicka pengarna.

Erfarenheter av om ersättningen kommer offren tillhanda

Justitieministeriet känner inte till något fall av utbetalning till offer för människohandel där ersättningen inte kommit offret tillhanda. Ministeriet känner heller inte till att det förekommit brott i samband med en utbetalning i något ärende.

De problem med utbetalningar som Justitieministeriet har uppmärksammat är antingen då ett offer har flyttat utan att meddela den nya adressen eller då offret har avlidit. I ett fall tog en släkting till sökanden emot ersättningen av en posttjänsteman. Offret frågade efter sin ersättning och fick då veta att den redan hade skickats. Offret ville inte polisanmäla sin släkting vilket var ett krav för att han skulle få ersättning utbetald igen.

Sammanfattande jämförelse

Statlig ersättning till brottsoffer

EU-medlemsstaternas nationella ordningar för brottsskadeersättning uppvisar stora skillnader. I vissa länder finns en uttömmande uppräkningslista av vilka brott som ersättning utgår för. I några länder uppställs krav på att offret ska ha lidit en viss skada för att vara berättigad till ersättning, något som naturligtvis kan utgöra ett hinder för människohandelsoffer att få ersättning. Det finns därutöver stora skillnader i vilka skador som ersätts och hur mycket ersättning som utgår för dessa skador. De flesta ersätter exempelvis kostnader medan motsvarigheter till den svenska kränkingsersättningen är sällsynta. Flera länder har infört rätten till statlig ersättning nyligen, som en följd av EU-direktivet om ersättning.

Alla system har olika typer av begränsningar i rätten till ersättning. Sådana begränsningar kan vara att kräva att ansökan kommer in inom en viss tid, att ersättningen är subsidiär till andra former av ersättning samt regler som tar sikte på sökandens uppförande. Sökandes medvällande till skadan påverkar i många länder rätten till ersättning. Det förekommer också krav på att offret ska medverka i rättsprocessen. Vissa länder uppställer krav på att offret inte har begått brott. I Storbritannien har detta fått konsekvensen att offer för människohandel, genom att olagligen befinna sig i landet och därmed själva begå brott, inte ansetts berättigade till ersättning.

Människohandelsärenden

Nederländerna är det land i jämförelsen som har haft flest ansökningar av offer för människohandel. De har haft ett tjugotal ärenden om året de senaste åren. De flesta länderna har dock redovisat att de endast haft ett fåtal ärenden av denna typ och några har inte haft ett enda. Flera länder har redovisat att de inte har möjlighet att söka i sina system på detta brott.

Rutiner för utbetalningar

De betalningssätt som förekommer är betalning med check, bank- och post-anvisning samt till bank- och postkonto. Det är vanligast med betalningar till bankkonto. De svenska rutinerna framstår i jämförelsen som relativt säkra. Exempelvis har flera länder problem med checkbetalningar. I Sverige undviks utbetalning med check. I flera länder sker betalning alltid till bankkonto, vilket Sverige gör undantag från. I Storbritannien avser man att införa ett system med betalning till bankkonto. I det nya systemet kommer de endast att betala till sökandens eget bankkonto, en begränsning som Sverige inte har. I Bulgarien, Portugal och Spanien kräver man redan idag att kontot ska vara sökandens eget. I Spanien begär man även ett intyg på detta. I Storbritannien finns möjligheten att få ersättning utbetalad i omgångar, vilket kan tänkas innebära en minskad risk för att betalning inte ska komma offret tillhanda.

I flera länder sätts ersättning till barn in på räntebärande konton som blir tillgängliga för sökanden på 18-årsdagen. Vissa andra länder har möjlighet att skydda ersättning till barn genom en motsvarighet till den svenska överförmyndaren eller genom beslut av domstol.

Flera länder har möjlighet att betala ut ersättning innan den rättsliga processen är avslutad. Några länder betalar ut ett preliminärt belopp innan skadan har kunnat fastställas i sin helhet. Endast ett lands ansvariga myndighet har regelmässigt kontakt med offren efter att utbetalning skett, för att säkerställa att den kommit offren tillhanda. Det är vanligt att sökanden i människohandelsärenden företräds av ombud. Då har i flera länder betalning skett till ombudet som sedan vidarebefordrat ersättningen.

Erfarenheter av om utbetalningarna kommer offren tillhanda

De länder som har redovisat problem med utbetalningar har antingen beskrivit situationen att en betalning kommit tillbaka från banken p.g.a. felaktigt kononummer eller att fel person har löst in en check, antingen genom att utge sig för att vara sökanden eller genom att förfalska checken. Inget lands myndighet har kännedom om att sökande i människohandelsärenden inte har fått sin ersättning tillhanda. Brottsoffermyndigheten har försökt att få information av ombud i de länder där sådana har förekommit. Av dessa är det endast ett ombud i Norge och ett i Danmark som har svarat. Den norska advokaten gjorde utbetalningen till sökandens bankkonto i hemlandet och hade kontakt med offret efter utbetalningen för att säkerställa att pengarna kommit fram. Den danska advokaten har inte lyckats få kontakt med offret och därmed inte kunnat förmedla utbetalningen. Enligt Poppy i

Storbritannien har utbetalningar som har gjorts till offer som Poppy haft kontakt med kommit fram. Dessa offer har dock varit bosatta i Storbritannien vid utbetalningen.

Nederländerna har haft flest människohandelsärenden av de länder som undersökts. Brottsoffermyndigheten har dock inte fått information om utbetalningarna i Nederländerna har kommit offren tillhanda. Skälet till att ingen myndighet har kännedom om några problem kan naturligtvis betyda att systemen fungerar utmärkt idag. Det kan också bero på att de helt enkelt inte får kännedom om eventuella problem. Enligt CICA skulle offret troligen inte kontakta myndigheten om det blivit av med ersättningen utan i stället vända sig till polisen. Många ser som det egentliga problemet att ersättningen visserligen kommer offren tillhanda men att närstående spenderar ersättningen.

4. SLUTSATSER OCH FÖRSLAG

Sverige är ett transit- och destinationsland för människohandel och andra brott av människohandelsliknande karaktär. Offer för sådana brott är hårt utsatta och drabbas av både fysiska och psykiska skador som kan ta lång tid att läka. I Sverige, liksom i de övriga europeiska länder som studerats, förekommer endast ett mindre antal ärenden angående statlig ersättning till offer för människohandel varje år, antagligen beroende på få meddelade domar, bristande information till offer för människohandel och begränsningar i rätten till ersättning.

Brottsoffermyndigheten kan konstatera att brottsskadeersättning som utbetalats till personer i utlandet som utsatts för människohandel för sexuella ändamål i Sverige med något undantag kommit offren tillhanda. Det kan dock inte uteslutas att offer som återvänder till sina hemländer riskerar att utsättas för ny kriminalitet i samband med utbetalningen av brottsskadeersättning. Myndigheten anser därför att det i viss utsträckning finns skäl att ändra rutinerna när det gäller utbetalningar till offer för människohandel och andra brott av människohandelsliknande karaktär.

Av jämförelsen med övriga länders rutiner för utbetalning framgår att utbetalningar till bankkonto har fungerat bra men att problem uppstått vid betalning med check. Brottsoffermyndigheten har inhämtat uppgifter om hur utlandsutbetalningar görs vid Försäkringskassan. Försäkringskassan betalar, i likhet med myndigheten, framför allt till bankkonto men även med check. Det har förekommit att förmånstagare har uppgett att annan person har löst in en check. Utbetalning till sökandens eget bankkonto eller till ombuds konto framstår sammantaget som det säkraste betalningssättet. Om betalning till bankkonto av något skäl inte är genomförbart skulle utbetalning kunna göras via den svenska ambassaden i det aktuella landet, på liknande sätt som görs i Norge.

I Storbritannien kan utbetalningar delas upp i mindre delbetalningar. Det förfarandet framstår som säkrare för brottsoffret. Exempelvis riskerar inte sökanden i samma utsträckning att bli av med hela beloppet. Mindre summor väcker dessutom mindre uppmärksamhet. I Portugal tas regelbundet kontakt med sökanden efter utbetalningen för att kontrollera att pengarna har gått fram. En sådan efterkontroll bör införas.

Eftersom det har varit oklart hur Brottsoffermyndigheten ska förfara vid utbetalningar till utländska barn i utlandet, har det varit särskilt intressant att

undersöka hur Försäkringskassan gör i sådana fall. När förmånstagaren är ett utländskt barn som är bosatt i ett annat EU-land görs ansökan på särskild blankett. Ansökan görs genom en myndighet i bosättningslandet och denna talar om var pengarna ska utbetalas. Med vissa länder utanför EU har Sverige inträtt konventioner som reglerar utbetalningar. I övriga länder eller om barn söker själva kräver Försäkringskassan ett intyg där det framgår vem som är vårdnadshavare. Den försöker sedan göra en bedömning av om intyget är korrekt. Försäkringskassan tar reda på vem som är vårdnadshavare och inte förmyndare eftersom många länder inte har motsvarigheter till de svenska bestämmelserna om förmyndare.

Brottsoffermyndigheten har övervägt möjligheten att hålla inne utbetalningar till utländska barn till dess de blir myndiga, på samma sätt som i Storbritannien. Ett skäl som starkt talar emot detta är att utbetalningen till offer för människohandel inte bör fördröjas. Brottskadeersättning som tidigt kommer offret tillhanda kan bidra till att hon eller han inte hamnar i en lika utsatt situation igen.

Generellt sett är det medborgarskapslandets lag som avgör frågor om myndighet och förmyndarskap för utländska barn i utlandet. Brottsoffermyndigheten bör därför vid utbetalningar till utländska barn undersöka medborgarskapslandets lag, exempelvis om det finns regler om överförmyndare eller motsvarande. En mindre ingripande åtgärd vore att i likhet med Försäkringskassan kräva ett intyg som utvisar vem som är vårdnadshavare från en myndighet i barnets hemland.

Brottsoffermyndigheten har skäl att anta att det finns fler offer än som nu yrkat skadestånd eller ansökt om brottsskadeersättning som skulle kunna ha rätt till sådan. Många av offren yrkar inte skadestånd av olika skäl, t.ex. rädsla och bindningar till förövaren. Få yrkanden om skadestånd i mål som rör koppleri och grovt koppleri vinner dessutom bifall. Vissa offer i sådana mål ses inte som målsägande och får inte målsägandebiträde förordnat. Målsägandestatus har betydelse för möjligheten att yrka skadestånd inom brottmålsprocessen. Brottsoffermyndigheten anser att offer för människohandel bör kunna få målsäganderätt och rätt till kränkingsersättning oavsett vilken brottsrubricering rätten väljer och att det är omständigheterna i det enskilda fallet som ska fälla avgörandet.

Det är rimligt att anta att många offer inte känner till att de har möjlighet att ansöka om brottsskadeersättning. En grupp offer som inte har lyfts fram särskilt i rapporten är de som förekommer i polisutredningar som läggs ner. Det är angeläget att även dessa personer får information om brottsskadeersättning och hjälp med ansökan om sådan.

I de flesta aktuella brottsskadeärenden har sökanden företrätts av ombud och detta ombud har varit målsägandebitråde i den föregående rättsprocessen. Endast i fyra fall där skadestånd har utdömts har brottsskadeersättning inte begärts. För att offren ska få tillgång till brottsskadeersättning är det viktigt att de har ett målsägandebitråde vars obetalda insats efter att rättsprocessen är avslutad inte tas för given. Offer för människohandel återvänder ofta till hemlandet efter rättegången. De har i regel knapp kännedom om det svenska samhället och ringa språkkunskaper. De torde sakna reella möjligheter att kontakta såväl ideella stödorganisationer som svenska myndigheter. För att de ska kunna ta till vara sin rätt till ersättning bör de erbjudas professionell juridisk hjälp.

I dagsläget ingår det inte i målsägandebiträdets uppdrag att hjälpa till med ansökan om brottsskadeersättning. Brottsoffermyndigheten anser att uppdraget som målsägandebitråde bör omfatta åtgärder för indrivning av skadestånd och ansökan om brottsskadeersättning. För de offer som inte har tillgång till målsägandebitråde kan det ibland finnas möjlighet enligt brottskadelagen till ersättning för biträdeskostnader i samband med ansökan.

Statlig ersättning är i regel begränsad till brott begångna på respektive lands territorium. I flera ärenden har Brottsoffermyndigheten avslagit ansökan om brottsskadeersättning i de delar som avser brott begångna i andra länder. I de fall brott är begånget i annat EU-land torde offret kunna ha rätt till ersättning i det aktuella landet. Det finns redan nu etablerade nätverk inom ramen för den europeiska brottsskadeersättningen. Myndigheten ska hädanefter ta initiativ till att förmedla även denna typ av ansökningar till sin utländska motsvarighet.

BILAGA

Artiklar som avser ersättning i internationella instrument Europeisk konvention om ersättning till offer för våldsbrott, 1983

Artikel 2

1. När ersättning inte helt och fullt kan erhållas från andra håll, skall staten bidra till ersättning åt
 - a. dem som drabbats av allvarlig kroppsskada eller sjukdom som en direkt följd av ett uppsåtligt våldsbrott;
 - b. dem som för sitt uppehålle var beroende av den som avlidit till följd av brottet.
2. Ersättning skall beviljas i ovanstående fall, även om gärningsmannen inte kan åtalas eller straffas.

Artikel 4

Ersättningen skall allt efter omständigheterna täcka åtminstone följande: inkomstbortfall, kostnader för läkar- och sjukhusvård, begravningskostnader och, vad gäller personer som för sitt uppehålle var beroende av den avlidne, bortfall av underhåll.

FN-deklarationen om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk, 1985

Ersättning

8. Lagbrytare eller tredje personer som är ansvariga för deras uppträdande ska, då så är tillämpligt, skäligen ersätta offer, deras familjer eller anhöriga. Sådan ersättning ska innefatta återlämnande av egendom eller betalning för den lidna skadan eller förlusten, ersättning för kostnader som ådragits till följd av brottet, ombesörjande av tjänster och återställande av rättigheter.
9. Regeringar ska se över sin allmänna praxis, sina förordningar och lagar för att överväga ersättning som ett tillgängligt alternativ till domar i brottmål, förutom andra straffpåföljder.

Kompensation

12. Då kompensation inte går att utverka till fullo från lagbrytaren eller andra källor ska Staterna sträva efter att ombesörja ekonomisk kompensation till:
 - (a) Offer som har lidit väsentlig fysisk skada eller försämring av den fysiska eller psykiska hälsan till följd av grova brott;

(b) Familjen, särskilt anhöriga till personer som har dött eller blivit fysiskt eller psykiskt invalidiserade till följd av brottet.

13. Skapande, förstärkande och utökning av nationella medel för kompensation till offer ska uppmuntras. Då så är lämpligt kan också andra medel skapas för detta ändamål, inklusive i de fall då den Stat i vilken offret är medborgare inte har möjlighet att kompensera offret för skadan.

Förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet, 2000

Artikel 25

2. Varje konventionsstat skall upprätta lämpliga förfaranden för att lämna gottgörelse för brott som täcks av denna konvention.

Tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn, till Förenta nationernas konvention den 15 november 2000 mot gränsöverskridande organiserad brottslighet, 2000

Artikel 6

6. Varje part skall tillse att dess nationella rättssystem innehåller mekanismer som erbjuder offren möjlighet att få ersättning för liden skada.

RÅDETS RAMBESLUT av den 15 mars 2001 om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden

Artikel 9

1. Varje medlemsstat skall säkerställa att offret för en straffbar gärning inom rimlig tid och inom ramen för det straffrättsliga förfarandet har rätt att få ett beslut om ersättning från förövaren av brottet, utom då det i den nationella lagstiftningen, för vissa fall, föreskrivs att ersättning kommer att ges i annan ordning.
2. Varje medlemsstat skall vidta lämpliga åtgärder som underlättar och stödjer utbetalningen av adekvat ersättning till brottsoffren från förövaren.
3. De brottsoffret tillhöriga ägodelar som tagits i beslag under det rättsliga förfarandet och som kan återställas till brottsoffret skall återlämnas till brottsoffret utan dröjsmål såvida detta inte är omöjligt med hänsyn till det straffrättsliga förfarandet.

Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law (General Assembly resolution 60/147, annex), 2005

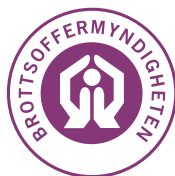
16. States should endeavour to establish national programmes for reparation and other assistance to victims in the event that the parties liable for the harm suffered are unable or unwilling to meet their obligations.
19. Restitution should, whenever possible, restore the victim to the original situation before the gross violations of international human rights law or serious violations of international humanitarian law occurred. Restitution includes, as appropriate: restoration of liberty, enjoyment of human rights, identity, family life and citizenship, return to one's place of residence, restoration of employment and return of property.
20. Compensation should be provided for any economically assessable damage, as appropriate and proportional to the gravity of the violation and the circumstances of each case, resulting from gross violations of international human rights law and serious violations of international humanitarian law, such as:
 - (a) Physical or mental harm;
 - (b) Lost opportunities, including employment, education and social benefits;
 - (c) Material damages and loss of earnings, including loss of earning potential;
 - (d) Moral damage;
 - (e) Costs required for legal or expert assistance, medicine and medical services, and psychological and social services.
21. Rehabilitation should include medical and psychological care as well as legal and social services.

The Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (Council of Europe Treaty Series, No. 197), 2005

Article 15. Compensation and legal redress

1. Each Party shall ensure that victims have access, as from their first contact with the competent authorities, to information on relevant judicial and administrative proceedings in a language which they can understand.
2. Each Party shall provide, in its internal law, for the right to legal assistance and to free legal aid for victims under the conditions provided by its internal law.

3. Each Party shall provide, in its internal law, for the right of victims to compensation from the perpetrators.
4. Each Party shall adopt such legislative or other measures as may be necessary to guarantee compensation for victims in accordance with the conditions under its internal law, for instance through the establishment of a fund for victim compensation or measures or programmes aimed at social assistance and social integration of victims, which could be funded by the assets resulting from the application of measures provided in Article 23.

BROTTSOFFERMYNDIGHETEN

Box 470, 901 09 UMEÅ

E-post: registrator@brottsoffermyndigheten.se

www.brottsoffermyndigheten.se